

Istanbul
GEDİK
Üniversitesi
2791-6847

*Sağlık ve Spor
Bilimleri Dergisi*

JHSS

Journal of Health
& Sport Sciences

Cilt: 6 - Sayı: 2 - Yıl: 2023

İstanbul Gedik Üniversitesi / İstanbul Gedik University
Sağlık ve Spor Bilimleri Dergisi / Journal of Health and Sport Sciences
(JHSS)

2023 Ağustos Cilt: 6 Sayı: 2

JHSS, yılda üç kez yayımlanan hakemli dergidir.

JHSS is a peer-reviewed journal published three times a year.

Dili: Türkçe – İngilizce Language: Turkish – English

e-ISSN 2791-6847

İMTİYAZ SAHİBİ / PUBLISHER

Ahmet Kesik, Professor

İstanbul Gedik Üniversitesi

YÖNETİCİ / MANAGER

Gülperen Kordel

İstanbul Gedik Üniversitesi

YAYIN KOORDİNATÖRÜ / PUBLICATION COORDINATOR

Dr. Aytaç Uğur YERDEN

İstanbul Gedik Üniversitesi

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Editör / Editor

Prof. Dr. M. Yavuz Taşkıran

Editör Yardımcıları / Associate Editors

Dr. Ayla Taşkıran / Dr. Nilay Utlu / Dr. Fatih Tarlak

Alan Editörü / Area Editor

Dr. Fahimeh Hassani

Contact: İstanbul Gedik Üniversitesi

Cumhuriyet Mahallesi İlkbahar Sokak No: 1-3-5

Yakacık 34876 Kartal, İstanbul, Turkey

+90 216 444 5 438 Sağlık ve Spor Bilimleri Dergisi (JHSS)

<https://www.gedik.edu.tr/akademik-birimler/akademik-yayinlar/SSB-dergisi>

jhss@gedik.edu.tr

Yayın Kurulu / Editorial Board

Dr. Abdurrahman Aktop	Akdeniz Üniversitesi
Dr. Atakan Çağlayan	İstanbul Gedik Üniversitesi
Dr. Ayşe Belgin Aksoy	Gazi Üniversitesi
Dr. Belma Tuğrul	Aydın Üniversitesi
Dr. Billur Çakırer	İstanbul Gedik Üniversitesi
Dr. Caner Açıkkada	European University of Lefke
Dr. Dilara Fatoş Özer	İstanbul Gedik Üniversitesi
Dr. Elvan Yılmaz	Sağlık Bilimleri Üniversitesi
Dr. Gülşah Şahin	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr. Güven Erdil	Marmara Üniversitesi
Dr. H. Levent Gül	İstanbul Gedik Üniversitesi
Dr. Handan Doğan	Maltepe Üniversitesi
Dr. Hasan Kasap	İstanbul Bilgi Üniversitesi
Dr. Hayrettin Mutlu	İstanbul Gedik Üniversitesi
Dr. Lale Orta	Okan Üniversitesi
Dr. M. Kamil Özer	İstanbul Gedik Üniversitesi
Dr. Meliha Kırkıncioğlu	İstanbul Gedik Üniversitesi
Dr. Murat Bilge	Kırıkkale Üniversitesi
Dr. Mustafa F. Acar	Girne Amerikan Üniversitesi
Dr. Mustafa Yağimli	İstanbul Gedik Üniversitesi
Dr. Neriman Aral	Ankara Üniversitesi
Dr. Nükhet İşiten	İstanbul Gedik Üniversitesi
Dr. Oğuz Karamızrak	Ege Üniversitesi
Dr. Rengin Zembat	Maltepe Üniversitesi
Dr. Salih Pınar	Marmara Üniversitesi
Dr. Sefer Ada	İstanbul Gedik Üniversitesi
Dr. Serkan Esen	İstanbul Gedik Üniversitesi
Dr. Tuna Uslu	İstanbul Gedik Üniversitesi
Dr. Turgay Biçer	Marmara Üniversitesi
Dr. Ümit Kesim	Emekli Öğretim Üyesi

Sağlık ve Spor Bilimleri Dergisi / Journal of Health and Sport Sciences (JHSS)

2023 Cilt:6 Sayı: 2 Hakemleri

Prof. Dr. Turgay BİÇER	İstanbul Gedik Üniversitesi
Prof. Dr. Cem Çetin	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Seyhan HASIRCI	Nişantaşı Üniversitesi
Prof. Dr. Salih PINAR	Fenerbahçe Üniversitesi
Doç. Dr. Meral KÜÇÜK YETGİN	Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Reřat SADIK	Düzce Üniversitesi
Doç. Dr. Merve UCA	İstanbul Esenyurt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Damla AYDUĞ	İstanbul Gedik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Halil KORKMAZ	İstanbul Gedik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nilay UTLU	İstanbul Gedik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hayrettin MUTLU	İstanbul Sağlık ve Teknoloji Üniversitesi

Amacı ve Kapsamı

Sağlık ve Spor Bilimleri Dergisi (JHSS) 2018 Aralık ayından itibaren yayın hayatına başladı. Derginin amacı sağlık ve spor alanındaki araştırmacılara, bilim insanlarına ve öğrencilere hizmet etmektir. Sağlık ve Spor Bilimlerinde özgün araştırma ve derlemeleri yayınlamak, disiplinler arası çalışmaları teşvik etmek bu derginin amaçları arasındadır.

Yayın Kuralları

İstanbul Gedik Üniversitesi Sağlık ve Spor Bilimleri Dergisi, yılda üç kez yayımlanan, açık erişimli uluslararası hakemli dergidir. Yayın dili Türkçe ve İngilizcedir. Türkçe gönderilen çalışmalarda İngilizce bir özet olmalıdır.

Sağlık ve Spor Bilimlerinde özgün araştırma ve derlemeleri yayımlayarak alana katkı sağlamak, disiplinler arası çalışmaları teşvik etmek bu derginin amaçları arasındadır.

Sağlık ve Spor, günlük yaşamlarda son derecede önemli içeriklere sahiptir. Bir taraftan sağlıklı bir nesil yetiştirmek ve onları egzersizlerle korumak amaçlanırken, sektörel değerlere sahip olması için çok yönlü inceleme ve araştırmaların yapılma gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu alanlar içinde yer alan birçok konu çalışma olarak dergimizin sayfalarında yer alacaktır.

Özgün araştırma ve teorik makaleler, istatistiksel analizler, örnek olaylar, vaka çalışmaları ve kitap eleştirileri de yayın olarak kabul edilmektedir.

Dergiye yayımlanmak amacıyla gönderilen çalışmaların daha önce başka bir yayın organında yayımlanmamış olması ya da yayımlanma aşamasında bulunmaması gerekir. Değerlendirme sürecine girmiş olan eserler bu süreç zarfında herhangi başka bir yayın organına gönderilmemelidir. Çalışma eğer bir proje sonunda ortaya çıkmışsa projenin ismi, destekleyen kurum, başlangıç ve bitiş tarihleri ve nerede yapıldığı yazılmalıdır.

Gönderilen makale herhangi bir bilimsel toplantıda tebliğ olarak sunulmuşsa, bunun bilgisi makalede belirtilmelidir.

Dergiye eserleri ile katkı sunan araştırmacı ve yazarlar bilimsel araştırma ve yayın etiğine uymalıdır.

İçindekiler

1. Sokaklardan Olimpiyatlara Olimpiyatlardan Sokaklara: Spor ve Hip-Hop Kültürü Arasındaki İlişki/ **From the Streets to the Olympics From the Olympics to the Streets: The Relationship Between Sports and Hip-Hop Culture**
Mertkan ÜÇÜNCÜOĞLU, Utku TUNA.....39-50
2. Ortaöğretim Öğrencilerinde Kişilik Özellikleri ve Gelecek Kaygıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi / **Comparison of The Relationship Between Sports High School Students and The Personality and Future Concerns of Students at Other High School Types**
Uğur KARAKAŞ, Tuna USLU.....51-58
3. Yenidoğan Ölümleri ve Sağlık Harcamaları İlişkisinde AB ve Afrika Ülkeleri Arasındaki Farkın Bölgesel Etkisi/ **The Regional Effect of The Difference Between Eu and African Countries in The Relationship Between Neonatal Deaths and Health Expenditures**
Belma UZUN.....59-64
4. Enjeksiyon Korkusunun Covid-19 Aşı Tereddüdüne Etkisi / **The Effect of Injection Fear on COVID-19 Vaccine Hesitancy**
Fuat YALMAN, Yalçın KARAGÖZ, Yusuf.KARASİN65-72

Sokaklardan Olimpiyatlara Olimpiyatlardan Sokaklara: Spor ve Hip-Hop Kültürü Arasındaki İlişki

*Mertkan ÜÇÜNCÜOĞLU**, *Utku TUNA*^{2*}

<https://doi.org/10.61150/jhss.2023060201>

¹ Doktora öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Spor Yönetim Bilimleri ABD, İstanbul
² Araştırma Görevlisi, İstanbul Gedik Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, İstanbul

*Sorumlu Yazar: utku.tuna@gedik.edu.tr

Gönderilme Tarihi: 21.04.2023– Kabul Tarihi: 29.06.2023

Öz

Günümüz toplumunda önemli bir yeri bulunan spor, tarih boyunca yaşanan gelişmelerden etkilenerek birçok dönüşüme uğramıştır. Bu dönüşümlerin sonucu olarak büyük bir endüstri haline gelen sporun içerisinde her geçen gün yeni branşların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu branşlardan bazıları daha önce spor olarak kabul edilmeyen etkinliklerden meydana gelmektedir. Bu çalışma, ortaya çıktıkları dönemde sportif bir faaliyet olarak görülmeyen etkinliklerin nasıl ve neden birer spor haline dönüştüğünü ve bununla birlikte spor ve hip-hop kültürü arasındaki ilişkiyi ele almaktadır. Hip-hop kültürünün unsurları arasında yer alan break dans, kaykay gibi yakın geçmişte olimpik spor olma niteliği kazanan aktiviteler sportifleştirme kavramının bir sonucu olarak görülmektedir. Sporun kültürel bir olgu olmasının yanı sıra bir endüstri haline dönüşmesi, onun geleceğinde etkili olan kararların sektörel sürdürülebilirlik odaklı alındığını ortaya koymaktadır. Özellikle ekonomik büyüme odaklı alınan kararlar neticesinde spor birçok teknolojik ya da kültürel gelişmeden direkt olarak etkilenmektedir. Bu çalışmada sporun daha geniş kitlelere ulaşmak için hip-hop kültürü ile dolaylı ya da doğrudan olarak girdiği ilişki ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Spor, Hip-Hop, Olimpiyat Oyunları, Sportifleştirme

From the Streets to the Olympics From the Olympics to the Streets: The Relationship Between Sports and Hip-Hop Culture

Abstract

Sports, which have an important place in today's society, have undergone many transformations under the influence of developments throughout history. As a result of these transformations, it is evident that new branches emerge every day within sports, which has become a huge industry. Some of these branches consist of activities that were not previously considered sports. This study examines how and why events that were not considered sports activities at the time they emerged turned into sports, as well as the relationship between sports and hip-hop culture. Activities such as break dancing and skateboarding, which are among the elements of hip-hop culture and have recently become Olympic sports, are seen as a result of the concept of sportification. The fact that sports has become an industry as well as a cultural phenomenon reveals that the decisions affecting its future are made with a focus on sectoral sustainability. Sports are directly affected by many technological or cultural developments, especially as a result of decisions focused on economic growth. In this study, the indirect or direct relationship between sports and hip-hop culture is revealed in order to reach wider audiences.

Keywords: Sports, Hip-Hop, Olympic Games, Sportification

1. Giriş

İnsanlığın başlangıcından bu yana insanlıkla iç içe var olan spor; tarihsel gelişiminde günden güne artan mücadeleci yönü, izlenebilir ve takip edilmeye değer bir nitelik kazanarak kendi başına bir iş olması sonucunda kitlesel bir ilgiye maruz kalmıştır. Kitlelerin yoğun ilgisiyle karşılaşılmasıyla birlikte spor, bugün küresel çapta rekabet edebilen bir endüstri haline gelmiştir. Küresel spor pazarının 2022'de 486,61 milyar dolar olan hacmi 2023'te %5,2'lik büyüme oranıyla 512,14 milyar dolara yükselirken, bu rakamın 2027 yılında 623,63 milyar dolara çıkması beklenmektedir (The Business Research Company, 2023). Geçirdiği bu dönüşüm ile birlikte spor, herkese kolayca ulaşmaya başlamış, yalnızca sahada ortaya konan fiziksel yapısının ötesinde bir kültür unsuru olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Küreselleşen yapısıyla birlikte kültürel bir unsur haline gelen spor, farklı kültürel unsurlarla sürekli olarak etkileşim içindedir. Sporun etkileşim içinde olduğu alt kültürlerden biri hip-hop kültürü olarak görülmektedir.

Hip-hop kültürü de aynı sporda olduğu gibi 1970'li yıllardan itibaren büyük bir evrim geçirmiş, artık neredeyse bir alt kültür olmaktan çıkarak çeşitli sektörleri etkileyen milyar dolarlık bir sektör haline gelmiştir. Bu çalışmada spor ile hip-hop kültürü arasındaki ilişki kapsamlı bir şekilde ele alınmış, hip-hop kültürünün unsurlarından olan break dans, kaykay ve 3x3 basketbolun olimpik hareket tarafından nasıl ve ne amaçla ele alındığı aktarılmaya çalışılmıştır.

2. Spor ve Müzik

Spor ile müzik arasındaki ilişki, köklü bir geçmişe sahiptir ve farklı şekillerde yeniden üretilerek devam etmektedir. Sporun temelinde olan ve hareketin hazırlığında her zaman bulunan “müzik”, temelini hareket etmenin oluşturduğu “spor” ile hep bir arada yer almaktadır (Çakır ve Korkmaz, 2015: 847).

Müzik, modern olimpiyat oyunları için de önemli bir yer tutmaktadır. Şarkıcıların özel olarak besteledikleri ilahilerle ün kazandığı, sporcuların trompetle davet edildiği ve flütçülerin pentatlona eşlik ettiği Antik Yunan Olimpiyat Oyunları'ndan beri sporun içerisinde müziğin kendisine yer bulduğu, Modern Olimpiyatların kurucusu Pierre de Coubertin'in müziği ve diğer sanat biçimlerini oyunlara entegre etme arzusu olduğu (Bateman, 2014: 297) ve müzikal performanslara 1896'daki ilk oyunlardan itibaren yer verildiği bilinmektedir (Bateman ve Bale, 2008: 3). Hemen hemen tüm olimpiyat oyunları görkemli açılış ve kapanış törenlerine sahne olurken müzik her zaman bu törenlerin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. O zamana kadar yapılan en büyük açılış törenine sahne olan 1936 Berlin Olimpiyat Oyunları'nda Berlin stadyumunda bin beş yüz kişilik koro ile iki yüz kişilik orkestra, neredeyse stadyumda merkezi bir konuma, hükümet locasının tam karşısına özel olarak yerleştirilmiştir (Uluğ, 1936). Bir başka özel örnek, 2012 Londra Olimpiyatlarıdır. 2012 Londra Olimpiyat Oyunları'nın açılış seremonisinde bir pop müzik tarihi özeti şeklinde geçerken müzik;

İngiltere tarafından olağan ve doğal bir ifade aracı olarak kullanılmıştır (Park ve Tae, 2016: 182). Spor ile müzik arasındaki bu çok yönlü ilişki her geçen gün güçlenerek devam etmektedir.

Senkronize yüzme, ritmik cimnastik, binicilik gibi bazı spor branşları, uygulama esnasında müzik ile birlikte yapılmaktadır ve müzik, gerçekleştirilen etkinliğin doğal bir parçasıdır. Bununla birlikte müzik; sporda performans, motivasyon, pazarlama vb. birçok alanda etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Sporda müziğin performansa etkisine yönelik yapılan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Farklı müzik türlerinin performans üzerinde farklı etkiler gösterdiği çok sayıda çalışmayla ortaya konmuştur. Müziğin, bir sporcunun psikolojik durumu üzerinde doğrudan ve öngörülebilir bir etkiye sahip olabilen birkaç uyarandan biri olduğunu ifade eden Karageorghis (2017), Amerikan Futbol Ligi NFL takımlarının birçoğunun antrenman kamplarının bir parçası olarak müziği kullandığını belirtmektedir. Laukka ve Quick (2011) tarafından müziğin spor ve egzersizde duygusal ve motivasyonel kullanım nedenlerini anlamaya yönelik olarak yapılan çalışmada; sporcuların en çok ön hazırlık, ısınma ve antrenman seansları sırasında müzik dinledikleri ve müzik dinlemenin en yaygın nedenleri olarak etkinlik öncesi aktivasyonu, olumlu etkiyi, motivasyonu ve performans seviyelerini artırmak olarak belirlenmiştir. Dıştan gelen bir faktör olarak müziğin, yapılan egzersizlerde tüm vücut mekanizması üzerinde olumlu etki yarattığı saptanmıştır (Erdal, 2005). Müziğin, bir “ruh hali dengeleme” stratejisi olarak (Stevens ve Lane, 2001) müsabaka öncesinde dinlenmesiyle sporcuların performanslarının artmasına destek olduğu belirlenmiştir. Müziğin spor üzerindeki etkilerinin incelendiği Çelik ve Karabilgin (2022) tarafından yapılan bir çalışmada, egzersiz esnasında müzik dinlenmesinin, “*sporcuda kendine güven, kendine değer verme, konuya odaklanma, daha fazla egzersiz yapma konularında sporcuları olumlu etkilediği*” sonucuna varılmıştır.

Ayrıca müzik ve spor, günümüzde bilinçli bir şekilde iç içe geçmiştir ve bu genelde oyuncularını uyandırmak ya da kalabalığın ilgisini aktif tutmak için uygun seçimleri yapması için istihdam edilen DJ'ler aracılığıyla gerçekleştirilmektedir (Karageorghis ve Terry, 2009: 14). Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de birçok spor kulübü karşılaşma esnasında, öncesinde ve sonrasında özellikle taraftarlarının ilgisini aktif tutabilmek için müzikten faydalanmaktadır. Özellikle gol, sayı, savunma vb. bir spor için büyük önem arz eden anlar için özel ses efektleri kullanılmaktadır. Örneğin; Beşiktaş kendi sahasında oynadığı basketbol maçlarında serbest atışlarda elde ettiği her sayının ardından kulübün simgesi olan “Kartal” sesini kullanmaktadır. Ayrıca hemen hemen tüm spor kulüplerinin taraftarları tarafından ezbere bilinen tezahürat ya da marşları bulunmaktadır. Çakır ve Korkmaz'a (2015: 855) göre; somut olmayan spor mirası içerisinde yer alan “tezahürat”, sözlü gelenek biçimi olarak yaratıcılığı teşvik ederken duyguları canlandırması ve anıların yeniden hatırlanması vasıtasıyla geleneğin sürekliliğini de sağlamaktadır.

1960'lı yıllardan itibaren pop müziğin ortaya çıkmasıyla birlikte spor ile müzik arasındaki ilişki güçlenirken (Bateman, 2014: 298), bazı popüler müziklerin sporda kolayca ve doğrudan kullanıma uygun olduğu belirtilmektedir (McGuinness, 2009: 186). Bu durumun en net örneği olarak dünyaca ünlü İngiliz müzik grubu Queen'in "We Are The Champions" isimli şarkısı gösterilebilir. Şarkı piyasaya çıktığı 1977 yılından bu yana birçok spor organizasyonunda özellikle kapanış törenlerinde kullanılmaktadır. Ayrıca birçok popüler müzisyen spor kulüpleri ya da ulusal takımlar için spor temalı şarkılar üretmişlerdir. 2001 Avrupa Basketbol Şampiyonası öncesinde ünlü Türk rock grubu Athena tarafından yapılan "12 Dev Adam" şarkısı, A Milli Erkek Basketbol Takımı için bir sembol haline dönüşmüştür. Benzer şekilde 2002 FIFA Dünya Kupası öncesinde ünlü Türk pop şarkıcısı Tarkan Tevetoğlu tarafından A Milli Futbol Takımı için yapılan "Bir Oluruz Yolunda" isimli şarkı dikkat çekmiştir.

3. Spor ve Hip-Hop Kültürü

Toplumda yaşanan gelişmelerden ve farklı kültürel unsurlardan etkilenen sporun, günümüzde hip-hop kültürü ile de kapsamlı bir ilişkiye sahip olduğu görülmektedir. Hip-hop kültürünün 1970'li yıllarda ABD'de uzun süredir devam eden ırksal önyargı, kültürel zulüm, sosyal, ekonomik ve politik eşitsizliklerle mücadele sırasında bir ifade aracı ve dışlanmış, ötekileştirilmiş ve ezilen gençlerin ateşlediği yeni nesil bir insan hakları hareketi olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir (Price, 2006: 1). Benzer şekilde Jeffries (2011: 1) hip-hop kültürünün; New York ve diğer Amerikan şehirlerindeki insanların ekonomik ihmal ve adaletsizlik karşısında sokaklara dökülmesi sonucu ortaya çıktığını ve break dans, DJ'lik, rap müzik ve grafiti sanatı gibi temel unsurlar etrafında şekillendiğini ifade etmektedir. Bunun yanında zaman içerisinde birçok unsurun hip-hop kültürü ile ilişkili hale geldiği de görülmektedir. 1950'li yılların başlarında Amerika Birleşik Devletleri'nde sörfçülerin, sörf yapmaya uygun olmayan koşullarda karada da benzer pratikleri sürdürmek için geliştirdikleri kayak günümüzde olimpik bir spor olarak karşımıza çıkmaktadır. Benzer dönemlerde ortaya çıkan kayak sporu ve hip-hop kültürünün özellikle 2000'li yıllardan itibaren birbirleriyle ilişkili hale geldiği görülmektedir. Hip-hop ile kayak, başlangıçta birbirleriyle ilişkili olmasa da özellikle 2000'li yıllardan itibaren rap müzik şarkıcılarının ilgi göstermesi, hip-hop ile anılan markaların kaykaya özel ayakkabılar üretmesi ve kayak parklarında rap müziğin en çok dinlenen müzik olmasıyla kolektif bir ilişkiye girmiştir (Akyıldız, 2021). Bununla birlikte Adidas ve Nike gibi dünyaca ünlü spor giyim markalarının kayak sporu ile ilgili ürünler ürettiği görülmektedir.

1970'li yılların ABD'sinde ortaya çıkan hip-hop kültürü kısa sürede tüm dünyada karşılık bularak geniş kitlelerin ilgisini çekmeyi başardı. Bunun bir sonucu olarak günümüzde hip-hop; bir müzik tarzının yanı sıra moda, araba tasarımı, televizyon programcılığı, spor ve pazarlama gibi çeşitli alanları etkileyen milyarlarca dolarlık bir endüstri olarak kabul edilmektedir (Taylor ve Taylor,

2004). Hip-hop kültürü ile spor arasındaki ilişkiye dair en belirgin örneklerin yine bu kültürün ortaya çıktığı Amerika'da meydana geldiği görülmektedir. Wenzel (2001: 73), Afro-Amerikalıların basketbol ile tanışmasının 1950'lere dayandığını ve özellikle kısa sürede New York'ta büyük bir basketbol patlaması yaşandığını belirtirken, ayrıca basketbol sahalarının az yer kaplaması, bu sporun pahalı ekipmanlar gerektirmemesi gibi nedenlerin sokak basketbolunu bir getto sporuna dönüştürdüğünü ifade etmektedir.

Her geçen gün yeni kitlelere ulaşmayı hedefleyen spor organizasyonları için hip-hop farklı bir yol sunmaktadır. Bu noktada sokak basketbolundan çıkan birçok oyuncunun mücadele ettiği Amerikan Ulusal Basketbol Ligi (NBA) kendisini çeşitli müzik tarzlarıyla ilişkilendirerek yeni kitlelere ulaşmaya çalışıyor gibi görünse de müzik endüstrisi ile profesyonel basketbol arasındaki etkileşim, genel olarak en çok hip-hop aracılığıyla gerçekleşmektedir (McLeod, 2006: 537). Tony Parker, Shaquille O'Neal, Kobe Bryant ve Allen Iverson gibi birçok NBA yıldızı rap albümü kaydetmiş, bu albümler ticari olarak başarılı olmasa da hip hop ile basketbol arasındaki ilişkiyi pekiştirmiştir (McLeod, 2006: 532).

Dünyaca ünlü hip-hop şarkıcısı Aubrey "Drake" Graham'ın 2013 yılında NBA takımı Toronto Raptors tarafından yeniden markalaşma süreci kapsamında "Küresel Elçi" ilan edilmesi, bir diğer dünyaca ünlü hip-hop şarkıcısı Shawn Corey Carter'ın (Jay-Z), NBA takımı Brooklyn Nets'in hisselerine sahip olması hip-hop ile spor arasındaki ilişkinin farklı boyutları olarak görülmektedir. Tüm bunların yanında birçok rap şarkıcısı, şarkılarında spora (özellikle basketbol) yer vermektedir. Ayrıca birçok elit sporcu müsabakalardan önce hazırlık aşamasında son ana kadar müziği kullanmaktadır. Örneğin; modern olimpiyat oyunlarının en çok madalya kazanan sporcusu konumundaki dünyaca ünlü yüzücü Michael Phelps'in yarışma başlangıcına kadar çoğunlukla rap ve hip-hop şarkıları dinlediği, benzer şekilde dünyaca ünlü tenisçi Andy Murray'nin karşılaşmalardan önce hip-hop şarkıları dinlediği bilinmektedir (Karageorghis, 2017).

Break dans, DJ'lik, rap müzik ve grafiti etrafında şekillenen hip-hop kültürünün giyim ve dil unsurları ile zenginleştiği düşünülmektedir (Rajakumar, 2012: 3). Bu noktada hip-hop kültürünün özellikle gençler arasında bir moda kavramı olarak da ön plana çıktığı görülmektedir. Wenzel (2001: 135), "*Sokak Basketbolu: Sosyal bilim perspektifinden bir gençlik kültürü fenomeni*" isimli kitabında; sokak basketboluna elverişli ortamın olmadığı aylarda bile gençlerin bu spora bağlılığının devam ettiğini ve bu bağlılığın hip-hop tarzının sportif bir çeşidine denk gelen bir stil ile gerçekleştiğini ifade etmektedir. Özellikle bir spor dalına uygun ve sporda kullanılmak üzere tasarlanan spor ayakkabıları, geçtiğimiz yüzyıl içerisinde sosyal, kültürel, ekonomik ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak değişim göstermiş, spor yapmanın ötesinde günlük yaşam içerisinde kullanılan bir tasarım nesnesi olarak günümüze ulaşmıştır (Öymen, 2018). Nike hakkında yapılan bir vaka çalışmasına göre (Nike Report, 2018)

Nike'nin 12-35 yaş arası tüketicileri hedef müşteri grubu olarak belirlediği ve bu yaş grubundaki gençleri hip-hop kültürü ile ilişkilendirdiği belirtilmiştir. Ayrıca kampanyalarının başarılı bir şekilde ilerleyebilmesi için milenyum ve Z jenerasyonu gençlerin çok önemli olduğu belirtilmiştir. Bir diğer dünyaca ünlü spor giyim markası Adidas, Z kuşağı müşterilerinin özellikle spor, hip-hop ve çılgın kültür için önemli bir dönem olan 1990'ların ve 2000'lerin başlarının estetiğine ilgi duyduğunu belirtmektedir (Maguire, 2019).

Wenzel (2001: 88); Adidas'ın basketbol pazarında daha aktif olabilmek için spor ve hip-hop arasındaki bağlantıdan faydalandığını ifade ederken, bunun en çarpıcı örneği olarak 1980'li yılların dikkat çeken hip-hop gruplarından Run-DMC'nin "My Adidas (Benim Adidas'ım)" isimli şarkısına vurgu yapmaktadır. Grup bu şarkısıyla bir spor markası olan Adidas'a bağlılığını ortaya koyarken, hip-hop ve spor giyim arasındaki bağlantının açık bir şekilde ortaya çıktığı görülmektedir. Ayrıca bazı spor takımları ve spor ekipmanları üreticilerinin sembol ve giysileri ile ilişkilendirilen hip hop hareketi, bir kulübün marka değerinin gelişimi için önemli bir potansiyel içermektedir (Manivet ve Richelieu, 2008: 141). Örneğin; rap ve hip-hop sayesinde beyzbol şapkasının küresel ölçekte, özellikle gençlik döneminde kot pantolon gibi kültürel birliğin sembolik bir ortak noktası haline geldiği düşünülmektedir (Desbordes ve Richelieu, 2012: 19).

Spor ile hip-hop kültürünün etkileşiminin geldiği son nokta olarak, hip-hop kültürünün birer parçası olan break dans, kaykay ve sokak basketbolunun (3x3 basketbol) olimpik spor dalları olarak olimpiyat oyunlarına dahil edilmesi gösterilebilir. Tüm bunlar spor ile hip-hop kültürü arasındaki kapsamlı ilişkiyi açıkça ortaya koymaktadır

4. Sportifleştirme: Kaykay ve Break Dans'ın Olimpiyat Oyunları'na Girişi

Modern Olimpiyat Oyunları başladığı 1896 yılından bu yana sosyal, kültürel, ekonomik ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak önemli değişimlere uğramıştır. 1896'daki ilk oyunlarda toplamda 241 sporcu yarışırken, günümüzde Yaz Olimpiyat Oyunları, 200'den fazla ülkeyi temsil eden 10.000'den fazla sporcu, seyircilere satılan 10 milyondan fazla bilet ve dünya çapında milyarlarca televizyon izleyicisi ile dünyanın en büyük spor organizasyonu olarak öne çıkmaktadır (Baade ve Matheson, 2016: 201).

Tokyo 2020 Yaz Olimpiyatları'na kaykayın, Paris 2024 Yaz Olimpiyatları'na break dansın bir madalya sporu olarak eklenmesi ile birlikte spor ile hip hop kültürü arasındaki ilişki farklı bir konuma ulaştığı söylenebilir. Bu ilişkinin şekillenmesi sportifleştirme kavramıyla birlikte gerçekleşmektedir.

Rodgers'a göre (1977) bir spor dalında temel olarak yer alması gereken dört unsur vardır;

1. Fiziksel aktivite içerme,

2. Rekreasyonel bir amaçla uygulanabilir olma,
3. Rekabet unsuru içerme,
4. Kurumsal organizasyon yapısına sahip olma.

Gratton ve Taylor (2000) ise bu dört temel özelliğe ek olarak, bir etkinliğin spor olarak düşünülmesi için "genel kabul" kriterine (örneğin; medya ya da spor ajansları tarafından) sahip olması gerektiğini belirtmektedir. Özellikle son yıllarda birçok yeni spor türünün ortaya çıkması, daha önce spor olarak kabul edilmeyen birçok etkinliğin spor olarak görülmeye başlanması ve hatta birer olimpik spor haline alması sportifleştirme kavramının ön plana çıkmasına neden olmuştur.

Heere (2018), sportifleştirme kavramı iki farklı şekilde ele almaktadır;

- Spor dışı bir faaliyeti, bir spora benzeyecek ve bireylerin rekabet etmeleri, işbirliği yapmaları, performanslarını birbirleriyle, gelecekteki ve geçmiş performanslarıyla karşılaştırmaları için adil, zevkli ve güvenli bir ortam sağlayacak şekilde organize etmek ya da düzenlemek.
- İzleyicileri için daha çekici hale getirmek için mevcut bir aktiviteye bir spor bileşeni eklemek.

Modern sporların yakın geleceğinde sportifleştirme ve oyunlaştırma kavramlarının ivme kazanması, yeni sporların ortaya çıkması, bazı sporların yavaş yavaş ortadan kalkması, formatını değiştirmeyen veya zaman içinde gelecek nesillerin ihtiyaçlarına göre ayarlanmayan sporların muhtemelen payını kaybetmesi beklenmektedir (Devecioğlu, 2020: 1).

Sportifleştirme kavramına; e-spor, kaykay, break dans gibi spor olup olmadıklarına yönelik çeşitli tartışmalara maruz kalan branşlar örnek olarak gösterilebilir. Özünde spor branşı olarak tasarlanmayan, farklı kültürel ortamlarda ortaya çıkan bu tür branşların, olimpik spor branşı olma süreçleri oldukça dikkat çekicidir. Hip-hop ve sokak kültürünün birer parçası olarak kabul edilen kaykay ve 3x3 basketbol branşları, 2021 yılında, ertelenen Tokyo Olimpiyat Oyunları'nda ilk kez sahneye çıkmıştır.

4.1. Kaykay

1900'lü yılların başında ortaya çıktığı düşünülen kaykay, 1950'li yıllardan itibaren dünya çapında popüler hale gelmeye başlamış, 1960'lı yıllardan itibaren ise ilk kaykay parkları, yarışmalar ve modern kaykaylar ortaya çıkmıştır (Lombard, 2015: 8). 1970'li ve 1980'li yıllarda modernleşme süreci hızla devam ederken, 1990 başlarına gelindiğinde sektörde yer alan dergiler, firmalar, profesyonel sporcular, videolar, uluslararası yarışmalar, internetin etkisi kaykay sporunu dünya çapında daha da bilinir hale getirirken, 1990'lı yılların sonunda ise "Ekstrem Spor" kategorisi altında spor dünyasındaki yerini tam olarak edindiği görülmektedir (kaykay.gov.tr, 2021).

1924 yılında kurulan Fédération Internationale de Patinage a Roulettes (Uluslararası Tekerlekli Paten Federasyonu), kaykay sporunun gelişmesinde önemli bir yer tutmaktadır. 1970'li yıllarda Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC) ve Global Association of International Sports Federations (Uluslararası Spor Federasyonlarının Küresel Birliği) tarafından tanınmaya başlayan Uluslararası Tekerlekli Paten Federasyonu 2017 yılından bu yana "World Skate" ismiyle küresel anlamda paten sporlarının temsilini gerçekleştirmektedir (World Skate, 2021). 2014 Yaz Gençlik Olimpiyatları'nda gösteri sporu olarak yer alan kaykay sporu, Tokyo'da gerçekleştirilen 2020 Yaz Olimpiyatları'nda bir madalya sporu olarak ilk kez yer alma hakkı kazanmıştır.

Tokyo 2020 Olimpiyat Oyunları Organizasyon Komitesi'nin yeni sporlarla ilgili önerisi sırasında IOC tarafından bir rehber oluşturması amacıyla 35 kriter belirlenmiş ve bu kriterler 5 tema altında toplanmıştır (IOC, 2016: 11). Bu temalar şu şekildedir;

- Olimpik teklif,
- Olimpiyat Oyunlarına katacağı değer (katma değer),
- Kurumsal konular,
- Popülarite,
- İş modeli.

Olimpiyat oyunlarına dahil edilecek yeni sporların seçilmesi sırasında oluşturulan kriterler arasında katma değer kavramı ön plana çıkmaktadır. Belirlenen 5 tema içerisinde yer alan katma değer kavramı; oyunlar sırasında, miras ve gençlik olmak üzere üç başlık altında ele alınmaktadır. Kaykayın olimpik bir spor olarak Tokyo 2020 Yaz Olimpiyatları'na katacağı değerler hazırlanan Olimpik Program Komisyonu Raporu'nda benzer şekilde ele alınmıştır. (Tablo 1).

Tablo 1. Kaykayın Olimpiyat Oyunlarına Sağlaması Beklenen Değerler

Oyunlar sırasında	Aktif olarak katılan ve her iki cinsiyetten de geniş bir izleyici kitlesi çekecek gençlik ve şehir odaklı bir spordur.
Miras	Katılım ve etkileşim, Tokyo 2020 Olimpiyat Oyunlarına kaykayın dahil edilmesinden hem sosyal hem de fiziksel bir miras sağlayacaktır.
Gençlik	Kaykayın katılım için düşük engelleri vardır ve bu nedenle gençlerle oldukça kolay ilişki kurar. Dünyanın en iyi kaykaycıları da sosyal medyada milyonlarca takipçi ile güçlü bir dijital varlığa ve etkiye sahiptir.

Kaynak: IOC (2016). Olympic Games Tokyo 2020. Tokyo 2020 OCOG Proposal on New Sports.

Tokyo 2020 Yaz Olimpiyatları sırasında 25 Temmuz - 5 Ağustos 2021 tarihleri arasında yaşları 12 ila 46 arasında değişen 25 farklı ülkeden 80 sporcu park ve sokak disiplinlerinde mücadele etmiştir. Tablo 2'de görüldüğü üzere sadece madalya alan sporcular göz önüne alındığında bile beklenen değerler ile ortaya çıkan sonuç arasında bir örtüşme meydana geldiği söylenebilir. Bu spora genç yaşlarda en üst seviyede katılım gösteren sporcuların sosyal medya üzerinden binlerce insana ulaştığı görülmektedir.

Tablo 2. Tokyo 2020 Yaz Olimpiyatları'nda Madalya Kazanan Kaykay Sporcuları ve Instagram Takipçi sayıları (05.05.2023)

Sporcu	Uyruk	Madalya	Doğum Tarihi	Takipçi Sayısı
Keegan Palmer (Erkekler Park)	Avustralya	Altın	12.03.2003	149 bin
Pedro Barros (Erkekler Park)	Brezilya	Gümüş	16.03.1995	558 bin
Cory Juneau (Erkekler Park)	ABD	Bronz	10.06.1999	101 bin
Sakura Yosozumi (Kadınlar Park)	Japonya	Altın	15.03.2002	109 bin
Kokona Hiraki (Kadınlar Park)	Japonya	Gümüş	26.08.2008	67 bin
Sky Brown (Kadınlar Park)	Büyük Britanya	Bronz	07.07.2008	1,3 milyon
Yuto Horigome (Erkekler Sokak)	Japonya	Altın	07.01.1999	1,5 milyon

Kelvin Hoefler (Erkekler Sokak)	Brezilya	Gümüş	10.02.1993	100 bin
Jagger Eaton (Erkekler Sokak)	ABD	Bronz	21.02.2001	415 bin
Momiji Nishiya (Kadınlar Sokak)	Japonya	Altın	30.08.2007	153 bin
Rayssa Leal (Kadınlar Sokak)	Brezilya	Gümüş	04.01.2008	6,4 milyon
Funa Nakayama (Kadınlar Sokak)	Japonya	Bronz	17.06.2005	83 bin

4.2. Break Dans

Sportifleştirme kapsamında dikkat çeken bir diğer örnek ise break dans olarak öne çıkmaktadır. Dünya Dans Sporları Federasyonu'nun resmi disiplinleri arasında "breaking" adıyla yer alan ve hip-hop kültürünün temel elementlerinden biri olarak 1970'li yıllarda New York'ta ortaya çıkan break dansın kentsel bir dans türünden uluslararası alanda tanınan bir kültürel sanat formuna doğru ilerlediği görülmektedir (worlddancesport.org, 2021). Break dans yarışmalarının ilk örnekleri dans kulüplerinde, gençlik merkezlerinde, okullarda ve paten pistlerinde ortaya çıkarken, ilk büyük uluslararası etkinlikler 1990'larda Kuzey Amerika ve Avrupa'da yapılmaya başlanmıştır (Li ve Wexler, 2019: 437). Bu süreçte sportifleştirme eğilimini ortaya koymaktadır.

İlk olarak 2018 Gençlik Olimpiyat Oyunlarına dahil edilen break dansın, Paris'te düzenlenecek 2024 Yaz Olimpiyatları'nda resmi bir spor olarak yer alacağı açıklanmıştır. Kaykayda olduğu gibi break dansın olimpiik bir spor olarak 2018 Gençlik Olimpiyat Oyunlarına katacağı değerler hazırlanan Olimpik Program Komisyonu Raporu'nda benzer şekilde ele alınmıştır. (Tablo 3).

Tablo 3. Break Dansın, 2018 Gençlik Olimpiyat Oyunlarına Sağlaması Beklenen Değerler

Oyunlar sırasında	<ul style="list-style-type: none"> Gençlerin beklentileri ve ilgi alanlarıyla mükemmel bir uyum içindedir. IOC'nin gençleri çekme, cinsiyet eşitliğini teşvik etme ve karma takım etkinliklerinin sayısını artırma arzusunu güçlü bir şekilde destekleyecektir. Break dans yarışmalarının organize edilmesi kolaydır ve minimum ekipman gerektirir, bu nedenle çok fazla ek harcama yaratmayacaktır. Ayrıca Olimpiyatların "Dostluk", "Saygı" ve "Mükemmellik" değerleriyle de güçlü bir şekilde uyumludur. Ek olarak, dans sporları; müziği spora bağlar ve bu da "Uyum" ve "Güzellik" gibi ek değerleri getirir.
Miras	<ul style="list-style-type: none"> Oyunlara: Hareket yoluyla müziği ve ifadeyi içeren benzersiz bir spor ekler. Breakdance ayrıca yeni ortaklıklar sunabilir veya mevcut olanları güçlendirebilir (ticari/sponsorluk anlamında). Dans Sporları / break dans, Gençler arasında geniş bir hedef kitleye sahiptir. Yeni altyapı gerekmediğinden, Dans Sporları sürdürülebilirlikle ilgili çabalara katkıda bulunuyor. Halka: Gençleri spora dahil etmek için Gençlik Olimpiyat Oyunlarının çeşitli yenilikçi fikirlerine katkıda bulunur. Katılmak / parçası olmak, genç, canlı, yenilikçi ve şenlikli bir atmosfer yaratmak için fırsatlar sunar. Çok geniş bir demografik kitleye hitap eder. Spor dünyasına: Gençlik Olimpiyat Oyunları'nda temsil edilen sporların kapsamını genişletir, böylece hayatın her kesiminden sporcuları dahil eder. Dans Sporları muhteşem, dinamik ve eğlenceli olmasının yanı sıra titiz ve teknik olarak zorlu bir spordur.
Gençlik	<ul style="list-style-type: none"> Cinsiyetleri ortak etkinlikler yoluyla birbirine bağlar, Gençlerin moda ifade araçlarını tanımalarına olanak tanır, Spor organizasyonlarına daha yakın hissetmelerine yardımcı olur, Gençleri Olimpiyat değerlerine ve etkinliklerine yeniden çeker, Tüm faaliyetler için bir spor olarak, çok sayıda gencin katılımını ve bir araya gelmesini sağlar.

Kaynak: IOC (2016). Buenos Aires 2018 Youth Olympic Games Proposal for Additional Sports. Olympic News.

7 Aralık 2020 tarihinde IOC tarafından yapılan açıklamada break dansın 2024 Yaz Olimpiyatları'nda resmi bir madalya sporu olarak yer alacağı duyurulmuştur. Paris 2024 Yaz Olimpiyatları'nda aralarında breakdansın da (breaking) bulunduğu yeni sporların önerilmesi sırasında

bazı temel ilkeler göz önünde bulundurulmuştur (IOC, 2019: 47). Bu üç temel ilke şu şekildedir;

- 2020 Olimpiyat Gündemi ve IOC'nin serbestçe erişilebilen ve kalıcı tesisler gerektirmeyen sporları içeren “Yeni Normu” ile uyumlu, sürdürülebilir ve sosyal açıdan sorumlu oyunlar.
- Kentte her yerde ve her zaman oynanabilen, sosyal medyaya katılımı sağlayan, hem bir ifade aracı hem de bir yaşam biçimi olan sporlarla gençlerin ilgisini çeken, zamana uygun, yeni izleyici kitlelerine ilham veren oyunlar ve diğer ortamlar.
- Kültürel olarak ilgili, cinsiyet eşitliği, ilgi çekici, erişilebilir, kapsayıcı, geleneksel arenaların dışında oynanabilen ve yaratıcılığa ilham veren muhteşem sporlar aracılığıyla Paris 2024 kimliğini yansıtan oyunlar.

5. Olimpiyat Oyunları ve Yeni Sporlar

IOC tarafından 2014 yılında yayınlanan “Olimpik Gündem 2020: 20+20 Öneri” belgesinde spora dayalı bir programdan etkinliğe dayalı bir programa geçilmesi hedeflendiği belirtilmektedir (IOC, 2014: 14). Bu doğrultuda Olimpiyat Oyunları’nda ev sahibi organizasyon komitelerinin Olimpiyat programına bir veya daha fazla ilave etkinliğin dahil edilmesi yönünde teklifte bulunmalarına izin verilmiştir. Bunun bir sonucu olarak 2020 Tokyo Yaz Olimpiyat Oyunları’nda kayak, beyzbol/softbol, karate, sportif tırmanış ve sörf gibi yeni sporların programda kendisine yer bulduğu görülmektedir. Benzer şekilde 2024 Paris Yaz Olimpiyat Oyunları’nda ek sporlar olarak break dans (breaking), sportif tırmanış, kayak ve sörf yer alacaktır.

Özellikle 2020 ve 2024 Yaz Olimpiyatları’na eklenen yeni sporlarla birlikte olimpiik programda tematik değişiklikler yapılmıştır. IOC Başkanı Thomas Bach bu durumu “*Geçen yıl Tokyo 2020 programına eklenen beş yeni sporla birlikte bugün onayladığımız büyüleyici yeni etkinlikler, Olimpiyat programında bir adım değişikliği temsil ediyor. Tokyo'daki Olimpiyat Oyunlarının daha genç, daha şehirli ve daha fazla kadını kapsayacak olmasından çok memnunum.*” şeklinde belirtmiştir (IOC, 2017).

Uluslararası Olimpiyat Komitesi tarafından “Olimpik Gündem 2020” kapsamında Olimpik Hareketin geleceğini şekillendirme amacıyla yapılan 40 öneri içerisinde sürdürülebilirlik, maliyetlerin düşürülmesi, topluluklarla iletişim kurma ve spor ile kültürü harmanlama gibi noktalara vurgu yapıldığı görülmektedir (IOC, 2014). Dolayısıyla kayak, break dans ve 3x3 basketbolun Olimpiyat programına dahil edilmesi, Olimpik hareketin sürdürülebilirlik ve Z kuşağı olarak adlandırılan yeni nesil gençlere ulaşma hedeflerini yeni sporlar aracılığıyla gerçekleştirme çabaları olarak değerlendirilebilir.

Sosyolojik tanımlar incelendiğinde kuşaklar, belli tarihlerde doğmuş, sosyalleşme sürecinde ortak sosyal,

politik, ekonomik vb. olaylardan etkilenmiş, koşullar gereği benzer sorumluluklar yüklenmiş oldukları için ortak değer, inanç, beklenti ve davranışlara sahip gruplar olarak tanımlanabilir (Taş, Demirdöğmez, ve Küçükoglu, 2017: 1034).

Seemiller ve Grace’e göre (2018) kuşaklar ile ilgili yapılan çalışmalarda kuşakların başlangıç ve bitiş tarihleri arasında genellikle 1 ila 2 yıl gibi farklar bulunmaktadır. Ancak bu kuşak aralıkları için seçilen tarihler genellikle zamanın önemli kültürel ve toplumsal sorunları yansıttığı için yapılan çalışmalarda genel olarak doğum yılı aralıkları üzerinde çok daha fazla anlaşma durumu bulunmaktadır (Tablo 4).

Tablo 4. Kuşakların Sınıflandırılması

Kuşak İsmi	Dönemi
Sessiz Kuşak	1925 - 1945
Bebek Patlaması Kuşağı	1946 - 1964
X Kuşağı	1965 - 1980
Y Kuşağı	1981 - 1995
Z Kuşağı	1995 - 2010

Kaynak: Seemiller, C., ve Grace, M. (2018). Generation Z: A century in the making. Routledge.

Her ne kadar kuşaklarla ilgili olarak kesin tarihler belirlenmemiş olsa da Z kuşağının 1990’lı yılların ikinci yarısı ile 2010’lu yıllar arasında doğan bireyleri kapsadığı söylenebilir. 2000’li yıllar dünyanın çevresel felaketlerle, terör saldırılarıyla, ekonomik krizlerle ve iktidar mücadeleleriyle şekillendiği, internetin yeni bir iletişim dili ve sosyalleşme mecrası oluşturduğu yeni bir döneme Z kuşağı aracılığıyla tanıklık etmektedir (Altuntuğ, 2012: 208). Z kuşağının teknolojik gelişmelerin yoğun bir şekilde yaşandığı bir dönemin içerisinde dünyaya geldikleri bilinmektedir. Z Kuşağı mensupları; teknoloji ile doğup büyüyen, bilgiye çok çabuk ulaşan, hırslı ve maddeci olarak değerlendirilirken, ayrıca bu kitlenin daha dikkatsiz, hız tutkunu, bağımsız, özgüveni yüksek, yalnız, sabırsız, tatminsiz, güven arayan, zevkine düşkün, internette bol vakit geçiren, geleneklere bağlı olmayan ve içe dönük gibi çeşitli özellikler barındırdığı ifade edilmektedir (Beyaz, 2020: 56). Bu durumda içine doğdukları özellikle teknolojik anlamda hızlı değişim sürecinin bu bireylerin, tüketim alışkanlıklarına, karar verme biçimlerine ve değer yargılarına etki etmemesi beklenemez (Gümüş, 2020: 381).

Spor söz konusu olduğunda da kuşaklar arasındaki tüketim şekilleri ciddi anlamda farklılıklar göstermektedir. Nielsen (2019) tarafından yapılan bir araştırmaya göre; daha hızlı oyun temposuna sahip sporların Z Kuşağı hayranlarının ilgisini çekmede daha iyi olduğu sonucuna ulaşılmış ve sörf, ekstrem sporlar, çim hokeyi, karma dövüş sanatları ve basketbol gibi sporlara diğer kuşaklara oranla daha fazla ilgi gösterdikleri belirlenmiştir. Yine aynı araştırmada bu kuşaktaki bireylerin izleyici olarak sporu tüketme şekilleri de dikkat çekicidir (Tablo 5). Z kuşağındaki bireylerin spor ile ilgili haberleri genel olarak çevrimiçi platformlar aracılığıyla daha sık takip ettiği görülmektedir.

Tablo 5. Z Kuşağı bireylerin sporla ilgili haberleri takip etme şekilleri

	Z Kuşağı (%)	25-69 Yaş Arası (%)
TV	64,9	70,6
Video Akış Platformları	55,7	36,4
Sosyal Medya	53,7	36,2
Websiteleri	53,1	43,8
Sosyal Mesajlaşma	53,1	40,1
Uygulamalar	44,2	31,3
Radyo	33,9	39,2
Kulüp/Lig/Etkinlik Resmi Websiteleri	33	25,4
Gazeteler	31	38,2
Dergiler	27,1	28,2
Email	26,1	24,5
Podcastler	25,3	18,1

Kaynak: Nielsen (2019). Game Changer: Rethinking Sports Experiences For Generation Z.

Bu noktada hip-hop kültürü ile gençlik arasındaki bağlantıya değinmek faydalı olacaktır. Amerika tarihinde ezilen bir azınlıktan kaynaklanan bir müzik türü ve kültürel fenomen olan hip-hop, pop kültürünün ve tüketiciliğin ayrılmaz bir parçası haline gelerek günümüz gençliği üzerinde önemli bir etki göstermiştir (Cabalquinto, 2020: 18). Dünya çapında müzik kayıt endüstrisini temsil eden bir kuruluş olan Uluslararası Fonografik Endüstrisi Federasyonu tarafından yapılan araştırmaya göre; küresel anlamda hip-hop gençler arasında popüler bir müzik türü olarak görülmektedir (IFPI, 2019). Araştırmada elde edilen sonuçlardan bazıları şu şekildedir;

- 16-24 yaş aralığındaki kişilerin, diğer yaş gruplarına göre en sevdikleri tür olarak hip-hop veya rap'i seçme olasılıkları dört kat daha fazladır.
- 16-24 yaş arasındaki beş kişiden birden fazlası - Güney Afrika'da (% 27), Rusya'da (% 23), Polonya'da (% 24) ve Almanya'da (% 21)- hip-hop'un en sevdikleri tür olduğunu söylemektedir.

Tüm bunların yanında break dans, kaykay gibi sporların olimpiik miras açısından farklı bir önemi bulunmaktadır. Sokaklarda şekillenen bu etkinliklerin gerçekleştirilmesinde devasa stadyumlara ihtiyaç duyulmamaktadır. Aksine bu tip sporların kolay ulaşılabilir olması onları değerli hale getirmiş, olimpiik hareketin sokağa inerek daha fazla insana ulaşmasına yardımcı olacağı düşünülmüştür. Bu noktada yeni eklenen oyunlar aynı zamanda spor ve kültür arasında özellikle müzik yoluyla bağlantı kurabilme potansiyeline sahip olduğu görülmektedir.

6. Değerlendirme ve Sonuç

Bir egzersiz, kültürel hareket, oyun gibi modern sporlar kapsamında değerlendirilmeyen bir aktivitenin “spor” olarak dönüşmesini ve olimpiyatlara dahi katılabilmesinin yolunu açabilen sportifleştirme ile birlikte ortaya çıkacak en büyük tartışmalar bu aktivitelerin spor olup olmadığı ile alakalı olacaktır. Uzun yıllardır satranç, briç, bilardo, e-spor gibi branşlar üzerine yapılan “spor” olup olmadığı ile alakalı tartışmaların alana herhangi bir katkı sağlamadığı görülmektedir. Dolayısıyla artık sporun gelişimi için önemli olan konu o aktivitenin spor olup olmadığından ziyade sektörün devamı ve geleceği için genç kuşaklardan oluşan geniş bir kitle demografisiyle nasıl bir bağlantı kurduğu olacaktır. Nitekim Çağdaş Olimpiik Hareket için de önemi her geçen gün artan konu; genç kuşaklarla nasıl bağlantılı kalınacağıdır (Wheaton ve Thorpe, 2022). Bu çalışma kapsamında kaykay ve break dansın sportifleştirme sürecindeki temel neden gençlere ve geniş kitlelere ulaşması ve dönüşümü incelenmektedir. Nitekim bu dönüşümü mümkün kılan şey sporun çok katmanlı, farklı disiplinlerle ilişkili yapısı nedeniyle çeşitli kültürel unsurlarla sürekli ve durdurulamayan bir etkileşim içerisinde olmasıdır.

Sporun ilişkili olduğu hip-hop kültürü ortaya çıktığı 1970'li yılların aksine günümüzde daha farklı bir konumda yer almaktadır. Hip-hop, küresel markaların ortaya çıktığı, geniş bir kitle tarafından tüketilen ana akım, ticarileşmiş ve sürekli büyüyen milyar dolarlık bir sektör haline dönüşmüştür (Harrison ve Oakley, 2020). Bu durum demografik anlamda geniş bir kitleye ulaşma çabası içinde olan spor endüstrisinin de dikkatini çekmektedir. Özellikle hip-hop kültürünün temel elementleri arasında yer alan break dans ve kaykay ile sokak basketbolu gibi bu kültürle ilişkili unsurların sportifleştirilmesiyle birlikte hip-hop kültürü ile spor endüstrisi arasındaki ilişkinin farklı bir konuma geldiği görülmektedir.

Bu doğrultuda özellikle kaykay ve break dansın, olimpik spor olma süreci göz önüne alındığında IOC'nin oyunları sürdürülebilir hale getirme ve özellikle gençlerden oluşan geniş çapta demografik bir kitleye ulaşma çabaları açık bir şekilde görülmektedir. Bu çabalar bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde Olimpik Hareketin, hip-hop kültürü ile ilişkili hale gelmesini sağlamaktadır. Burton'a (2020) göre; bu iki eğlence biçiminin (spor ve hip-hop) sağladıkları şeyler farklı olsa da, günümüzde kültür ve toplum üzerindeki bağlantı ve etkileri nedeniyle kalıcı olarak birbirleriyle bağlantılı olacaktır.

Sonuç olarak sokaklarda ortaya çıkan bir alt kültür olarak hip-hop kültürü, etrafındaki unsurlarla birlikte spor endüstrisinin içerisinde çeşitli şekillerde yer almayı başarmıştır. Birçok hip-hop sanatçısı şarkılarında spor ile ilgili ifadeler kullanmış, birçok sporcu kendi hip-hop albümlerini kaydetmiştir. Bunun yanında hip-hop kültürünün ana elementlerinden break dans, sportifleştirme sürecinden geçerek olimpik bir spor olmuştur. Ayrıca hip-hop kültürünün unsurlarının sportifleşmesi, olimpik hareketin sürdürülebilirlik hedefleri kapsamında hem oyunların hem de sporun sokaklara dönüşüne ve demografik anlamda geniş yelpazede bir kitleye ulaşmasına imkân sağlayacağı düşünülmektedir. Fuse Marketing (2019) tarafından yaşları 13 ile 18 arasında değişen 1000 genç üzerinde Tokyo 2020 Yaz Olimpiyatları'na eklenen yeni sporlarla ilgili olarak yapılan araştırmaya göre;

- Katılımcıların %61'i kendilerini Olimpiyat hayranları olarak görürken, bu beş yeni sporun Olimpiyatlara eklenmesiyle birlikte %45'i artık oyunlara daha olumlu bakmaktadır
- Katılımcıların %57'sinden fazlası, yeni spor eklemelerinin Olimpiyatları ve yeni spor disiplinlerini izleme olasılıklarını artırdığını belirtmektedir.

Nitekim Olimpiyatların bitiminden önce bile, özellikle kaykay ve sörfün ilk hafta en çok izlenen 10 etkinlik arasında yer aldığı Brezilya'da, yeni sporlar nedeniyle genel izleyici sayısında önemli bir artış olduğunu bildirmiştir (Reuters, 2021). Uluslararası Basketbol Federasyonu'nun 3x3 basketbolu için belirlediği "Sokaklardan Olimpiyatlara" sloganı break dans ve kaykayı da kapsayacak şekilde gerçeğe dönüşürken, bu durum aynı zamanda olimpik hareketin sürdürülebilirlik hedefleri kapsamında oyunların sokaklara yani tabana daha fazla yayılmasına olanak sağlaması da beklenmektedir. Tüm bu gelişmeler ayrıca gelecekteki Olimpiyat Oyunları'nda madalya sporu olmayı hedefleyen spor branşları için de önemli bilgiler sağlamaktadır.

Kaynaklar

- Akyıldız, O. (2021). Kaykay kültürünün hip-hop ile ilişkisi nasıl gelişti? Erişim Tarihi: 26.04.2021. <https://www.rapertuar.com/dosya/kaykay-kulturunun-hip-hop-ile-iliskisi-nasil-gelisti/>
- Altuntuğ, N. (2012). Kuşaktan kuşağa tüketim olgusu ve geleceğin tüketici profili. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(1), 203-212.

- Baade, R. A., & Matheson, V. A. (2016). Going for the gold: The economics of the Olympics. *Journal of Economic Perspectives*, 30(2), 201-218.
- Bateman, A., ve Bale, J. (2008). *Sporting sounds: Relationships between sport and music*. Routledge.
- Bateman, A. (2014) Introduction: sport, music, identities, *Sport in Society*, 17:3, 293-302, DOI: 10.1080/17430437.2013.810422
- Beyaz, R . (2020). Z Kuşağı Tüketicilerin Kişilik Özellikleri Ve Bilinçli Tüketim Eğilimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi . *Gençlik Araştırmaları Dergisi* , 8 (22) , 51-75 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/genclikarastirmalari/iissue/59338/776553>
- Burton, T. (2020). Link between Hip-Hop and Sports. Erişim Tarihi: 05.05.2023. <https://wzip.uakron.edu/link-between-hip-hop-and-sports/>
- Cabalquinto, J. A. (2020). Effect of Hip Hop on Youth Consumerism. *Pepperdine Journal of Communication Research*, 8(1), 3.
- Çakır, V. O., ve Korkmaz, S. (2015). Müzik ve hareket bağlamında futbol tezahüratları. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*.
- Çelik, Ç. ve Karabilgin, B. N. (2022). Müziğin Sporcular Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi . *Düzce Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi* , 2 (1) , 38-44.
- Desbordes, M., ve Richelieu, A. (Eds.). (2012). *Global sport marketing: Contemporary issues and practice*. Routledge.
- Devecioğlu, S. (2020). Spor Sektöründe Yeni Ufuklar. Erişim Tarihi: 05.05.2023. <https://www.akademikakil.com/spor-sektorunde-yeni-ufuklar/sebahattindevecioglu/>
- Erdal, G. (2005). Sporda Performansın Artırılmasında Müziğin Etkisi, 4. Ulusal Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Sempozyumu, 10(11).
- Fuse Marketing (2019). Olympic Facelift Youth Sports. Erişim Tarihi: 05.05.2023. <https://www.fusemarketing.com/thought-leadership/olympic-facelift-youth-sports/>
- Gosa, T. L. (2015). *The fifth element: Knowledge*. The Cambridge companion to hip-hop, 56-70.
- Gratton, C., ve Taylor, P. (2000). *Economics of sport and recreation*. London: E & FN Spon.
- Gümüş, N. (2020). Z Kuşağı tüketicilerin satın alma karar tarzlarının incelenmesi. *Journal of Yaşar University*, 15(58), 381-396.

- Harrison, C. K., ve Coakley, J. J. (2020). Hip-Hop and Sport—An Introduction: Reflections on Culture, Language, and Identity. *Sociology of Sport Journal*, 37(3), 166-173.
- Heere, B. (2018). Embracing the sportification of society: Defining e-sports through a polymorphic view on sport. *Sport Management Review*, 21(1), 21-24.
- IFPI (2019). Music Listening 2019. Erişim Tarihi: 05.05.2023. <https://www.ifpi.org/wp-content/uploads/2020/07/Music-Listening-2019-1.pdf>
- IOC (2014). OLYMPIC AGENDA 2020. Erişim Tarihi: 05.05.2023. https://stillmedab.olympic.org/media/Document%20Library/OlympicOrg/Documents/Olympic-Agenda-2020/Olympic-Agenda-2020-20-20-Recommendations.pdf#_ga=2.195025640.479004779.1611781594-4599711.1611342151
- IOC (2016). Olympic Games Tokyo 2020. Tokyo 2020 OCOG Proposal on New Sports.
- IOC (2016). Buenos Aires 2018 Youth Olympic Games Proposal for Additional Sports. *Olympic News*.
- IOC (2017). Tokyo 2020 event programme to see major boost for female participation, youth and urban appeal. Erişim Tarihi: 05.05.2023. <https://www.olympic.org/news/tokyo-2020-event-programme-to-see-major-boost-for-female-participation-youth-and-urban-appeal>
- Jeffries, M. P. (2011). *Thug life: Race, gender, and the meaning of hip-hop*. University of Chicago Press.
- Karageorghis, C. I. (2017). Applying music in exercise and sport. *Human Kinetics*.
- Karageorghis, C.I., ve Terry, P.C. (2009). The psychological, psychophysical and ergogenic effects of music in sport: A review and synthesis. In A. Bateman & J. Bale (Eds.), *Sporting sounds: Relationships between sport and music*. London: Routledge.
- Laukka, P., ve Quick, L. (2013). Emotional and motivational uses of music in sports and exercise: A questionnaire study among athletes. *Psychology of Music*, 41(2), 198-215.
- Li, R. Z., ve Vexler, Y. A. (2019). Breaking for gold: Another crossroads in the divergent history of this dance. *The International Journal of the History of Sport*, 36(4-5), 430-448.
- Lombard, K. J. (2015). *Skateboarding: Subcultures, sites and shifts*. Routledge.
- Maguire, L. (2019). Gen Z wants something very different from streetwear. Erişim Tarihi: 05.05.2023. <https://www.voguebusiness.com/consumers/gen-z-streetwear-supreme-off-white-depop-adidas>
- Manivet, B., ve Richelieu, A. (2008). Dangerous liaisons: how can sports brands capitalise on the hip hop movement. *International Journal of Sport Management and Marketing*, 3(1-2), 140-161.
- Maria, P. (2018). 30th Anniversary “Just Do It”, Nike.
- McGuinness, M. (2008). ‘Friday Night and the Gates are Low’: popular music and its relationship (s) to sport. In *Sporting Sounds* (pp. 193-206). Routledge.
- McLeod, K. (2006). “We are the Champions”: masculinities, sports and popular music. *Popular Music and Society*, 29(5), 531-547.
- Nielsen (2019). *Game Changer: Rethinking Sports Experiences For Generation Z*.
- Öymen, G. (2018). Sokak modası, moda ikonu ve kültürel olgu bağlamında ‘Sneakers’.
- Park, M. S., ve Tae, H. S. (2016). Arts style and national identity reflected in the Olympics opening ceremonies: A comparison of the 2008 Beijing Olympics and the 2012 London Olympics. *Quest*, 68(2), 170-192.
- Price III, E. G. (2006). *Hip hop culture*. Bloomsbury Publishing USA.
- Rajakumar, M. (2012). *Hip hop dance*. Abc-Clio.
- Reuters (2021). Surfing, skating buoys viewership while ratings suffer. Erişim Tarihi: 05.05.2023. <https://www.reuters.com/lifestyle/sports/surfing-skating-boosts-viewership-lack-fans-has-zero-impact-ioc-2021-08-03/>
- Rodgers, B. (1977) *Rationalizing Sports Policies; Sport in its Social Context: International Comparisons*, Council of Europe, Strasbourg.
- Seemiller, C., ve Grace, M. (2018). *Generation Z: A century in the making*. Routledge.
- Stevens, M.J., Lane, A.M. (2001). Mood-Regulating Strategies Used By Athletes, *Athletic Inside, The Online Journal of Sport Psychology*, 3-10.
- Taş, H. Y., Demirdöğmez, M., & Küçüköğlü, M. (2017). Geleceğimiz olan Z kuşağının çalışma hayatına muhtemel etkileri. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(13), 1031-1048.
- Taylor, C. S., ve Taylor, V. (2004). Hip-hop and youth culture: Contemplations of an emerging cultural phenomenon. *Reclaiming children and youth*, 12(4), 251.
- The Business Research Company (2023). *Sports Global Market Report 2023*. Erişim Tarihi: 05.05.2023.

<https://www.thebusinessresearchcompany.com/report/sports-global-market-report>

Uluğ, N. (1936). Olimpiyatlar Hakkında Umumi Mutalalar. Türk Spor Kurumu Dergisi. no.7. 8.

Wenzel, S. (2001). Streetball. Ein jugendkulturelles Phänomen aus sozialwissenschaftlicher Perspektive. Opladen: Leske+ Budrich.

Wheaton, B., ve Thorpe, H. (2018). Action sports, the Olympic Games, and the opportunities and challenges for gender equity: The cases of surfing and skateboarding. Journal of sport and social issues, 42(5), 315-342.

World Sktae (2021). About World Skate. Erişim Tarihi: 05.05.2023.
<http://www.worldskate.org/about/about-world-skate.html>

worlddancesport.org (2021). DanceSport Disciplines. Erişim Tarihi: 23.03.2023. Erişim Tarihi: 05.05.2023.
<https://www.worlddancesport.org/About/Dance-Styles/DanceSport-Disciplines>

Ortaöğretim Öğrencilerinde Kişilik Özellikleri ve Gelecek Kaygıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Uğur KARAKAŞ^{1*}, Tuna USLU²

<https://doi.org/10.61150/jhss.2023060202>

¹ İstanbul Gedik Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor ABD.

² Fenerbahçe Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi

*Sorumlu Yazar: karakasugur87@gmail.com

Gönderilme Tarihi: 04.04.2023– Kabul Tarihi: 25.07.2023

Öz

Bu çalışma spor lisesi öğrencileri ile diğer lise türlerinde öğrenim gören öğrencilerin kişilik özellikleri ve gelecek kaygıları arasındaki ilişkinin karşılaştırılması amacıyla yapılmıştır. Araştırmada “Beş Faktör Kişilik Ölçeği” ve “Kariyer Kaygısı Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmada İstanbul ilinde farklı ilçelerde anadolu lisesi, imam-hatip lisesi, sağlık lisesi, mesleki teknik lisesi, spor lisesi, fen lisesi ve sosyal bilimler lisesinde öğrenim gören 544 kız 472 erkek lise öğrencisi katılmıştır. Araştırmadan T-test, ANOVA ve çoklu regresyon analizi testleri kullanılmıştır. Katılımcılar BFKÖ alt boyutları ile KKÖ toplam puanları arasında nevrotiliklik alt boyutunda ($r=.493$, $P=.01$) pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki; çoklu regresyon analiz sonuçlarına göre BFKÖ dışı dönüklük alt boyutu ($\beta=-.182$, $t=-6.186$, $P<0,05$), KKÖ toplam puanını yordadığı tespit edilmiştir. Cinsiyet ve okul türü değişkeni kariyer kaygılarında anlamlı farklar tespit edildi ($p>0.05$)

Anahtar kelimeler: Kişilik Özellikleri, Kariyer Kaygısı, Lise Öğrencileri

Comparison of The Relationship Between Sports High School Students and The Personality and Future Concerns of Students at Other High School Types

Abstract

This study was conducted to compare the relationship between the personality traits and future concerns of sports high school students and students studying in other types of high schools. “Five Factor Personality Scale” and “Career Anxiety Scale” were used in the research. 544 female and 472 male high school students studying at anatolian high school, imam-hatip high school, health high school, vocational technical high school, sports high school, science high school and social sciences high school in different districts of Istanbul participated in the research. T-test, ANOVA and multiple regression analysis tests were used in the research. Participants found a positive, moderately significant relationship between the BFIS sub-dimensions and the CSS total scores in the neuroticism sub-dimension ($r=.493$, $P=.01$); According to the results of multiple regression analysis, it was determined that the BFIS extraversion sub-dimension ($\beta=-.182$, $t=-6.186$, $P<0.05$) predicted the KIS total score. Significant differences were detected in career concerns based on gender and school type ($p>0.05$).

Keywords: Personality Traits, Career Anxiety, High School Students

Giriş

Herhangi bir eğitim sonucunda elde edilen beceriler sayesinde gelir elde etme amacıyla hizmet verilen işlere meslek denir (Kuzgun, 2014). Kişilerin yaşamları boyunca yaptıkları işlerdeki seviye ilerlemelerine ise kariyer ismi verilir. Kariyer, yaşam boyunca kişilerin kendilerini geliştirmeleri ve yenilemeleri gereken dinamik bir süreçtir (Gottfredson, 2002; Herr ve Cramer, 1992; Super, 1990).

İnsanların yaşamlarında önemli bir yer olan meslek seçimi ve kariyer tercihleri lise yıllarında başlayan ve şekillenen bir süreçtir. Psikomotor, psikososyal ve psikoanalitik yönden gelişim süreci olan ergenlik dönemi, eğitim sisteminin en önemli dönemlerinden biri olan lise yıllarına denk gelmektedir. Meslek seçimi ve kariyer ile ilgili tercihlerin yapıldığı bu dönem, kişilerin yaşamlarında bir dönüm noktasıdır (Rowland, 2004).

Bireyin eğitim öğretim faaliyetlerinde mesleki yönelimi lise giriş sınavı ile başlayan ve sonrasında da devam eden önemli bir süreçtir. Mesleki yönelimlerine göre öğrenim görmek istedikleri yükseköğretim kurumları şekillenmektedir.

Bireylerin ergenlik döneminde yaşadıkları hormonal değişimlerle birlikte değişen hayata bakış açıları ergenlik döneminde birey kimlik arayışına girdiği bir süreç yaşamaktadır. Kimlik arayışında cinsel gelişim, geleceğe yönelik konulara ilgi ve alakanın artması gibi ruh halinde değişimlerle birlikte birey meslek seçmenin yanında ve seçtiği mesleğe yönelik kariyer kaygısı yaşamaktadır (Yörükoğlu, 2004).

Bireylerin akademik ve mesleki seçimlerine yönelik başarısızlık korkusu kariyer kaygısına sebep olmaktadır (Vignoli, 2015). Geleceğe yönelik endişe, başarısız olma düşüncesi kişilerde huzursuzluğa sebep olur (Cüceloğlu, 2016). Sıkıntılı bir süreç olan kariyer kararı, kişilerin istekleri ile aile büyükleri ve sosyal çevre arasında sıkışıp kalmaktadır. Seçilmek istenen meslekler, çoğu zaman aile büyüklerinin çocukları için yaşadığı gelecek kaygılarından dolayı hoş karşılanmamakta ve farklı meslekleri seçmeleri yönünde söylemlerde bulunmaktadır. Çoğu zaman bireylerin yetenek ve tercihleri dikkate alınmadan ebeveynler ve toplum tarafından popülerliği yüksek olan doktorluk, avukatlık, veterinerlik, mühendislik gibi meslek gruplarına yönlendirilmek istenilmektedirler. Bu süreç kişilerin kendilerini tanımaları ve her şeyden önce kendilerini ikinci ve üçüncü kişilere doğru ifade etmeleri gereken bir süreçtir. Gelecekte nasıl ve hangi meslek grubunda mutlu ve huzurlu bir yaşam süreceğini ve bu meslekte üretken ve verimli olabileceğini keşfetmelidir. Kişilik özellikleri ve yetenekleri ile seçmek istediği meslek ne derece kendisine uygun sorusuna cevap verilmelidir.

Ergenlik döneminde mesleki tercihleri ve yönelimleri etkileyen bir diğer faktör kişilerin sahip olduğu kişisel özelliklerdir. Kişilik, kararlar ve seçimler üzerinde etkilidir

(Yeşilyaprak, 2011). Duygularımızı, düşüncelerimizi ve davranışlarımızı şekillendiren ve oluşturan en büyük etken kişilik özelliklerimizdir (Bacanlı, İlhan ve Aslan, 2009; Burger, 2006). Kişiliğin oluşumuna yönelik farklı yaklaşımlar ve modeller oluşmuştur. Birçok araştırmacı tarafından kullanılan beş faktör kişilik özellikleri modeli Costa ve McCrea (1992), tarafından ortaya konmuştur. Dışa dönüklük, uyumluluk, sorumluluk, nevroitiklik ve yeniliklere açıklık olmak üzere beş alt boyuttan oluşmaktadır. Beş faktörlü bir yapıya sahip olan kişilik özellikleri bireylerin mesleki tercihlerini etkileyen en önemli unsurlardan biridir (Nalbantoğlu & Gündüz, 2018).

Çalışmada temel olarak, kişilerin öğrenim gördükleri lise türü ile kişilik özelliklerinin kariyer kaygısı üzerinde farklı etkilere sebep olup olmadığını tespit etmek amaçlanmıştır. Hormonal değişimlerin yaşandığı ve kişilerin kendilerini ve yeteneklerini keşfettiği bir dönem olan ergenlik dönemi, bireylerin kariyer kaygılarının yüksek olduğu önemli bir dönemdir. Bireyin geleceğe yönelik tercihlerini yapacağı ve hayatını şekillendireceği bir dönem olan ortaöğretim dönemi mesleki yönelimlerin ve bununla birlikte kariyer kaygısında artış gösterdiği bir dönemdir. Yapılan araştırma, spor lisesi ve diğer ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin kariyer kaygılarının kişisel özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla yapılmıştır.

- Katılımcıların BFKÖ ile KKÖ toplam puanları arasında anlamlı ilişki var mıdır?
- Spor lisesi ve diğer lise türü öğrencilerinin kariyer kaygıları arasında cinsiyet değişkenine göre fark var mıdır?
- Spor lisesi öğrencilerinin kariyer kaygıları arasında okul türü değişkenine göre fark var mıdır?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu çalışma spor lisesi öğrencileri ile diğer lise türlerinde öğrenim gören öğrencilerin kişilik özellikleri ve kariyer kaygıları arasındaki ilişkinin karşılaştırılması amacıyla yapılmıştır. Lise öğrencilerinin beş faktör kişilik özellikleri ile kariyer kaygıları arasında lise türlerine ve bazı değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla yapılan çalışmada betimsel ve ilişkisel bir tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli genellikle birden çok değişken arasındaki etkileşimin varlığını ve miktarını belirlemede kullanılan bir yöntemdir (Karasar, 2005).

Çalışma Grubu

Araştırma evrenini ortaöğretim kurumlarında eğitim gören öğrenciler oluştururken araştırma örneklemini İstanbul ilinde bulunan bazı lise ve dengi okullarda öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmada kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kolayda örnekleme ana kütle içerisinde seçilecek örnek kesimin araştırmacının

yargılarınca belirlendiği tesadüfi olmayan örnekleme yöntemidir. Kolayda örneklemede veriler, ana kütlede en kolay, hızlı ve ekonomik şekilde toplanır (Malhotra, 2004, Aaker vd., 2007). Çalışma grubu ise İstanbul ilinde farklı semtlerde bulunan spor lisesi (N=315), fen lisesi (N=108), anadolu lisesi (N=336), imam-hatip lisesi (N=50), sağlık lisesi (N=73), mesleki teknik lisesi (N=59) ve sosyal bilimler lisesinde (N=75) örgün eğitime katılan 544 kadın 472 erkek olmak üzere 1016 lise öğrencisinden oluşmaktadır.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Bilgileri

	N	%
Anadolu Lisesi	336	33,1
İmam-Hatip Lisesi	50	4,9
Sağlık Lisesi	73	7,2
Okul Türü		
Mesleki Teknik Lise	59	5,8
Spor Lisesi	315	31
Fen Lisesi	108	10,6
Sosyal Bilimler Lisesi	75	7,4
Cinsiyet		
Kadın	544	53,5
Erkek	472	46,5

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından oluşturulan katılımcıların demografik bilgilerini öğrenmek amacıyla kullanılan kişisel bilgi formu, beş faktör kişilik özellikleri ölçeği ve kariyer kaygısı ölçeği kullanılmıştır. Veriler Google dokümanlar aracılığıyla çevrimiçi olarak toplanmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacı tarafından oluşturulan form katılımcıların okul türü, sınıf, cinsiyet, algılanan başarı durumlarını tespit etmek amacıyla oluşturulan sorulardan meydana gelmektedir.

Beş Faktör Kişilik Özellikleri Ölçeği (BFKÖ): Benet-Martinez ve John (1998) tarafından İspanyolca ve İngilizce versiyonu 44 madde olarak geliştiren ölçek dışı dönüklük, uyumluluk, sorumluluk, nevroitiklik ve yeniliğe açıklık olmak üzere 5 alt boyuttan oluşmaktadır. 5’li likert tipi olarak hazırlanan ölçek “(1) Hiçbir Zaman, (2) Nadiren, (3) Bazen, (4) Sık Sık ve (5) Her Zaman şeklinde düzenlenmiştir. BFKÖ alt boyutları dışı dönüklük (8 madde), uyumluluk (9 madde), sorumluluk (9 madde), nevroitiklik (8 madde) ve yeniliklere açıklık (10 madde) olmak üzere toplamda 44 maddeyi oluşturmaktadır. 2, 6, 8, 9, 12, 18, 21, 23, 24, 27, 31, 34, 35, 37, 41. maddelerin puanlamasında tersten puanlama yapılmaktadır. Her bir madde için 8 ile 50 puan arasında değişen bir puanlama

yapılmaktadır. Alt boyutlardan alınan puanlar kişilerin o alt boyutta yer alan özelliklerini ne derece taşıdığını ifade etmektedir. 56 ülkede uyarlaması yapılan BFKÖ, Somer ve ark. (2005) tarafından Türkçe’ye uyarlanmıştır.

Kariyer Kaygısı Ölçeği (KKÖ): Nalbantoğlu ve Gündüz (2016) tarafından geliştirilen ve 14 maddeden oluşan kariyer kaygısı ölçeği, aile etkisine yönelik kariyer kaygısı (5 madde) ve meslek seçimine yönelik kariyer kaygısı (9 madde) olmak üzere 2 alt boyuttan oluşmaktadır. 5’li Likert tipte hazırlanan ölçek “(1) Kesinlikle Katılmıyorum, (5) Kesinlikle Katılıyorum şeklinde sıralanmıştır. KKÖ toplam puanı 14 ile 70 puan arasında değerlendirilmektedir. Yapılan çalışmada elde edilen veriler ışığında KKÖ alt boyutları toplam puanı Cronbach Alpha değeri .860’dır.

Verilerin Analizi

Araştırmada kişisel bilgilerinin dağılımlarının belirlenmesi için yüzde (%) ve frekans testleri yapılmıştır. Katılımcılardan elde edilen verilerin normal dağılıma sahip olup olmadığının belirlenmesi için çarpıklık-basıklık değerleri ve oluşturulan histogramlar incelendiğinde verilerin normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Basıklık ve çarpıklık değerleri tespit edilmiş olup normallik varsayımının sağlamaktadır. Çarpıklık ve basıklık değerlerinin -2 ile +2 arasında yer alması durumunda da ilgili verilerin normal dağıldığı söylenebilir (George ve Mallery, 2010). Araştırma verileri normal bir dağılıma sahip olduğu için parametrik testler uygulanmıştır. Araştırmada çoklu regresyon analizi ve iki bağımsız değişken için Bağımsız Örneklem T-Testi, ikiden fazla değişkenin karşılaştırılmasında tek yönlü varyans analizi testi ANOVA kullanılmıştır. ANOVA testinde gruplar arası anlamlı farklılığı tespit etmek için alt testlerden Tukey HSD kullanılmıştır. Analizlerde anlamlılık düzeyi ($p < 0,05$) olarak belirlenmiştir.

BULGULAR

Tablo 2. Katılımcıların BFKÖ ile KKÖ Toplam Puanları Arasındaki Korelasyon İlişkisi

	Dışa Dönüklük	Uyumluluk	Sorumluluk	Nevrotiklik	Yeni Deneyimlere Açıklık	5F. Toplam Puan	K.K. Toplam Puan
Dışa Dönüklük	1						
Uyumluluk	,146**	1					
Sorumluluk	,167**	,430**	1				
Nevrotiklik	-,332**	-,334**	-,379**	1			
Yeni Deneyimlere Açıklık	,319**	,111**	,222**	-,158**	1		

Meslek seçimine yönelik kariyer kaygısı	(1)Anadolu Lisesi	33 6	27,6 43	8,24 0				
	(2)İmam-Hatip Lisesi	50	28,2 80	10,2 32				
	(3)Sağlık Lisesi	73	30,3 43	8,55 6		5<1		
	(4)Mesleki Teknik Lise	59	26,7 12	10,6 08	16,4 54	0,0 0	5<3	
	(5)Spor Lisesi	31 5	21,9 84	8,49 7			5<4	
	(6)Fen Lisesi	10 8	26,3 06	8,88 9			5<7	
	(7)Sosyal Bilimler Lisesi	75	25,4 40	9,82 6				
Kariyer Kaygısı Toplam Puan	(1)Anadolu Lisesi	33 6	37,3 39	11,3 04				
	(2)İmam-Hatip Lisesi	50	39,1 20	14,5 04		1<3,		
	(3)Sağlık Lisesi	73	42,9 86	10,5 78		5<1,		
	(4)Mesleki Teknik Lise	59	37,1 36	14,4 91	13,4 24	0,0 0	5<3,	
	(5)Spor Lisesi	31 5	31,3 18	11,9 34			5<4,	
	(6)Fen Lisesi	10 8	35,0 46	11,8 41			6<3,	
	(7)Sosyal Bilimler Lisesi	75	35,3 73	12,6 41			7<4,	

P<0.05

Tablo 5 incelendiğinde araştırma katılımcılarının okul türü değişkenine göre aile etkisine yönelik kariyer kaygısı, meslek seçimine yönelik kariyer kaygısı, kariyer kaygısı toplam puanlarında anlamlı farklılık tespit edildi ($p<0.05$). Anlamlı farklılığı belirlemek için yapılan Post Hoc (Tukey) testi sonuçlarına göre aile etkisine yönelik kariyer kaygısı alt boyutunda sağlık lisesi öğrencilerinin ($X=12,644$), Anadolu lisesi öğrencilerinden ($X=9,696$); sağlık lisesi öğrencilerinin ($X=12,644$), spor lisesi öğrencilerinden ($X=9,333$); sağlık lisesi öğrencilerinin ($X=12,644$), fen lisesi öğrencilerinden ($X=8,741$) daha yüksek aile etkisine yönelik kariyer kaygısına sahip oldukları tespit edildi.

Anlamlı farklılığı belirlemek için yapılan Post Hoc (Tukey) testi sonuçlarına göre meslek seçimine yönelik kariyer kaygısı alt boyutunda Anadolu lisesi öğrencilerinin ($X=27,643$), spor lisesi öğrencilerinden ($X=21,984$); imam-hatip lisesi öğrencilerinin ($X=28,280$), spor lisesi öğrencilerinden ($X=21,984$); sağlık lisesi öğrencilerinin ($X=30,343$), spor lisesi öğrencilerinden ($X=21,984$); mesleki teknik lise öğrencilerinin ($X=26,712$), spor lisesi

öğrencilerinden ($X=21,984$); fen lisesi öğrencilerinin ($X=26,306$), spor lisesi öğrencilerinden ($X=21,984$); sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin ($X=25,440$), spor lisesi öğrencilerinden ($X=21,984$) yüksek olduğu tespit edildi.

Anlamlı farklılığı belirlemek için yapılan Post Hoc (Tukey) testi sonuçlarına göre kariyer kaygısı toplam puanlarında sağlık lisesi öğrencilerinin ($X=42,986$), anadolu lisesi öğrencilerinden ($X=37,339$); sağlık lisesi öğrencilerinin ($X=42,986$), spor lisesi öğrencilerinden ($X=31,318$); İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin ($X=39,120$), spor lisesi öğrencilerinden ($X=31,318$); sağlık lisesi öğrencilerinin ($X=42,986$), spor lisesi öğrencilerinden ($X=31,318$); mesleki ve teknik lise öğrencilerinin ($X=37,136$), spor lisesi öğrencilerinden ($X=31,318$); sağlık lisesi öğrencilerinin ($X=42,986$), fen lisesi öğrencilerinden ($X=35,046$); mesleki ve teknik lise öğrencilerinin ($X=37,136$), mesleki ve teknik lise öğrencilerinden ($X=37,136$); sağlık lisesi öğrencilerinin ($X=42,986$), fen lisesi öğrencilerinden ($X=35,046$) öğrencilerinden daha yüksek olduğu tespit edildi.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Spor lisesi öğrencileri ile diğer lise türlerinde öğrenim gören öğrencilerin kişilik özellikleri ve gelecek kaygıları arasındaki ilişkinin karşılaştırılması amacıyla yapılan araştırmada bazı değişkenlere göre beş faktör kişilik özellikleri ile kariyer kaygı durumlarının farklılık gösterip göstermediği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Kariyer kaygısının oluşmasında bireyin kariyer kararını verip vermemesi büyük önem taşımaktadır. Yapılan araştırmalarda kariyer kararı veren öğrencilerin vermeyenlere göre daha az kariyer kaygısı yaşadığı görülmektedir (Nalbantoğlu-Yılmaz ve Çetin-Gündüz 2018).

Araştırmada KKÖ toplam puanı ile BFKÖ arasında dışa dönüklük, uyumluluk ve sorumluluk alt boyutları arasında olumsuz yönde yüksek düzeyde anlamlı ilişki tespit edildi. Kayadibi ve Kırdök (2020), dışa dönüklük ve yeniliklere açıklık alt boyutlarında anlamlı bir ilişki tespit edemezken; sorumluluk ve uyumluluk alt boyutlarında araştırmayla aynı yönde negatif anlamlı ilişki tespit etmiştir.

KKÖ toplam puanı ile BFKÖ toplam puanı arasında negatif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. KKÖ toplam puanı ile BFKÖ nevroitiklik alt boyutunda olumlu yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki vardır. Kayadibi ve Kırdök (2020), nevroitiklik kişilik özelliğini orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir sonuç elde etmişlerdir.

BFKÖ Alt Boyutları (dışa dönüklük, uyumluluk, sorumluluk, nevroitiklik, deneyimlere açıklık) KKÖ Toplam Puanına ait değerleri ile arasında anlamlı bir ilişki

olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada BFKÖ alt boyutları (nevrotiklik, deneyimlere açıklık, uyumluluk, sorumluluk ve dışa dönüklük) KKÖ toplam puan değerini yordadığı tespit edilmiştir. BFKÖ alt boyutlarının tamamının kariyer kaygısı ölçeğini %28 düzeyinde açıkladığı tespit edildi. Kayadibi ve Kırdök (2020), çalışmalarında sadece nevrotiklik ve uyumluluk alt boyutlarının katılımcıların kariyer kaygısını %19 oranında açıkladığını ifade etmişlerdir. Caspi ve ark. (2001), dışa dönük kişilik özelliği olan bireylerin cana yakın, arkadaşlık ilişkisi kurmakta başarılı, herkes tarafından sevilen bireyler olduğunu ifade etmişlerdir. Dışa dönük kişilik özelliği olan bireyler meslek seçimi konusunda sosyal çevrelerinin düşüncelerini dinleyeceği ve bu nedenle mantıklı kararlar verebileceği söylenilebilir. Dışa dönük olmayan bireylerin ise içlerine kapanık ruh hallerinden dolayı sosyal bir çevre oluşturmakta başarısız olan kişiler olduğunu düşündüğümüzde meslek seçme konusunda yalnız kalacaklarından dolayı kaygı durumlarının yükseleceği ve bu nedenle kariyer kaygısı yaşayacakları söylenilebilir. Uyumlu kişilik özelliğine sahip bireyler, anlayışlı, sakin, yumuşak huylu, kibar ve yardımsever kişiler olarak ifade edilmektedir (Benet - Martinez ve John, 1998). Uyumsuz olan bireylerde kaygı durumlarını yükselten ve geleceğe yönelik olumsuz bir ruh hali vardır. Kariyer kaygısı yüksek olan bireylerin hayatlarında ve mesleklerinde hatalar yapmaları ve mutsuz olmaları olağan görülen bir durumdur. Caspi ve ark. (2001) tarafından özenetim olarak ifade edilen sorumluluk kişilik yapısı, bireylerin mükemmeliyetçiliğini, planlı hayatını ve yaşamındaki düzeni belirtmektedir. Yaşamlarında düzen olan bireyler, işleri son ana bırakmadıkları için kaygı düzeyleri her zaman düşük seviyededir. Sosyal yaşamlarında ve akademik hayatlarında bir plan ve programa uymayan, öz-disiplinden uzak bireyler ise işlerinin veya görevlerinin zamanında yetişmeyeceği kaygısını her zaman yaşarlar. Sorumluluk özellikleri taşımayan bireylerin kaygı durumlarının yüksek olduğunu söylenebilir. Nevrotik kişiliğe sahip bireyler sosyal yaşamlarında öz-güven becerisinden yoksun, kolay bir şekilde hayal kırıklığı yaşayan, değişken bir ruh hali olan kişilerdir. Kaygı durumları devamlı yüksek olan bireyler geleceklerine yönelik kariyer kaygısı yaşamaları olağan görülmektedir.

Cinsiyet değişkeni sonuçlarına göre kariyer kaygılarında meslek seçimine yönelik kariyer kaygısı ve kariyer kaygısı toplam puanlarında kız öğrenciler lehine anlamlı farklılık tespit edildi. Literatürde araştırmayla aynı yönde kadınlar lehine anlamlı farklılık tespit edilen araştırmalar vardır. Akbaş (2019)'ın yapmış olduğu araştırmada kadın katılımcıların genel kariyer kaygı durumların erkeklerle oranla daha yüksek olduğunu; Başkal (2009) ve Zhou ile Santos (2007) kadın katılımcıların erkeklerle oranla daha fazla kariyer kaygısı yaşadıklarını tespit etmişlerdir. Literatür incelendiğinde cinsiyet değişkeni ile kariyer kaygısı arasında farklı sonuçlar elde edildiğini görmekteyiz. Aydın (2019) ve Kırdök ile Harman (2017) yapmış oldukları araştırmalarda cinsiyet ile kariyer kaygısı arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmediğini ifade etmektedirler. Gökçe ve Traş (2017) ise yaptıkları araştırma sonucu erkeklerin kariyer kaygı durumların kadınlara oranla daha yüksek olduğunu ifade etmişlerdir. Başkal (2009)'da yapmış olduğu çalışmada araştırmamızın

aksine erkek katılımcıların kariyer kaygı durumlarının kadınlardan yüksek olduğunu ifade etmiştir. Günümüzde toplumda devam eden cinsiyete göre meslek sınıflamalarının araştırma katılımcısı kız öğrencilerin kariyer kaygılarını etkilediği söylenilebilir.

Okul türü değişkeni sonuçlarına göre kariyer kaygılarında aile etkisine yönelik kariyer kaygıları, meslek seçimine yönelik kariyer kaygısı ve kariyer kaygısı toplam puanlarında anlamlı farklılık tespit edildi. Aile etkisine yönelik kariyer kaygısı alt boyutunda anlamlı farklılık çıkan anadolu lisesi, spor lisesi, fen lisesi ve sağlık lisesi okul türlerinde en yüksek kariyer kaygısı yaşayan öğrencilerin sağlık lisesinde öğrenim gören öğrenciler olduğu tespit edildi. Yılmaz ve Gündüz (2018)'ün yapmış olduğu lise öğrencilerinin kariyer kaygılarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi çalışmasında okul değişkenine göre aile etkisine yönelik kaygı alt boyutunda mesleki ve teknik lise lehine anlamlı olduğu görülürken, meslek seçimine yönelik kaygı alt boyutunda anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Nalbantoğlu Yılmaz ve Çetin Gündüz'ün (2018), yapmış olduğu benzer bir çalışmada ise, elde edilen sonuçlardan farklı olarak mesleki ve teknik lisede okuyan öğrencilerin aile etkisine yönelik kariyer kaygı düzeylerinin fen lisesinde okuyan öğrencilere göre daha yüksek olduğu, meslek seçimine yönelik kariyer kaygı puanlarının ise okul türüne göre anlamlı farklılık göstermediği sonucunu elde etmişlerdir. Günümüzde özel ve devlet sağlık kurumlarında lise mezunlarının istihdamı yapılmadığı için sağlık lisesi öğrencilerinin mesleğe yönelik kariyer kaygılarının yüksek olduğu söylenilebilir.

Meslek seçimine yönelik kariyer kaygısı alt boyutunda anlamlı farklılık çıkan mesleki teknik lise, fen lisesi, sosyal bilimler lisesi ve spor lisesi okul türlerinde en düşük kariyer kaygısı yaşayan öğrencilerin spor liselerinde öğrenim gören öğrenciler olduğu tespit edildi. Kariyer kaygısı toplam puanlarında anlamlı farklılık çıkan sağlık lisesi, anadolu spor lisesi, imam hatip lisesi, sağlık lisesi, mesleki ve teknik lise, fen lisesi okul türlerinde en düşük kariyer kaygısı yaşayan öğrencilerin spor liselerinde öğrenim gören öğrenciler olduğu tespit edildi. Spor lisesi öğrencilerinin spor ile ilgili mesleklerin artışı ve devlet kurumlarında veya özel işletmelerde spor kaynaklı olarak iş bulmalarının diğer sektörlerle nazaran biraz daha rahat olması kaynaklı kariyer kaygılarının düşük olduğu söylenilebilir. Spor Lisesi mezunlarının seçtikleri herhangi bir dersten birinci kademe antrenörlük belgesi alacak olmalarının da mesleğe yönelik kariyer kaygılarının azalmasında etken olduğu söylenilebilir.

ÖNERİLER

Bu araştırmanın sonuçlarından öncelikle araştırmacılar kariyer kaygısı konusunda gelecekte yapacakları teorik ve uygulamalı araştırmalar için yararlanabilirler. Ayrıca çalışma bulgularında eğitim politika yapıcılarının eğitim içeriklerini hazırlarken öğrencilerin konu ile ilgili görüşlerini merkeze almaları açısından, okullarda kariyer kaygısını önlemeye yönelik eğitim politikaları oluşturulurken ve eylem planları geliştirilirken de bu araştırmanın sonuçlarından yararlanılabilir.

Kaynaklar

Bacanlı, H., İlhan, T., & Aslan, S. (2009). Beş faktör kuramına dayalı bir kişilik ölçeğinin geliştirilmesi: sıfatlara dayalı kişilik testi (SDKT). *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 261-279.

Başkal, S. (2009). Anadolu, Fen ve Genel Liselerde Eğitim Alan Son Sınıf Öğrencilerinin Bir Üst Öğrenime Geçişte Meslek Seçimi ile İlgili Yaşadıkları Kaygıların Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi (Muğla İli Örneği). Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi, İstanbul

Benet-Martinez, V., & John, O. P. (1998). Los cinco grandes across cultures and ethnic groups: multitrait-multimethod analyses of the big five in spanish and english. *Journal of personality and social psychology*, 75(3), 729.

Benet-Martinez, V., & John, O. P. (1998). Los cinco grandes across cultures and ethnic groups: multitrait-multimethod analyses of the big five in spanish and english. *Journal of personality and social psychology*, 75(3), 729.

Burger, J. M. (2006). *Kişilik* (çev. İ. D. Erguvan Sarıoğlu). İstanbul: Kaknüs Yayıncılık.

Caspi, A. & Roberts, B. W. (2001). Personality Development across the Life Course: The Argument for Change and Continuity. *Psychological Inquiry*, 12(2), 49-66.

Costa, P. T., & McCrea, R. R. (1992). Revised neo personality inventory (neo pi-r) and neo five-factor inventory (neo-ffi). *Psychological Assessment Resources*.

Cüceloğlu, D. (2006). *İnsan ve Davranışı*. 15. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Gottfredson, L. S. (2002). Gottfredson's theory of circumscription, compromise, and self-creation. In D. Brown (Eds.), *Career Choice and Development* 85-148. New York: Wiley.

Gökçe, Z. ve Traş, Z. (2017). Lise Öğrencilerinin Kariyer Karar Verme Güçlükleri ve Ego Kimlik Statülerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. 15. 1, 58-69.

Herr, E.L., & Cramer, S.H. (1992). *Career guidance and counseling through the lifespan: Systematic approaches*. New York, NY: HarperCollins.

Kayadibi, S. ve Kırdök, O. (2020). Lise öğrencilerinin kariyer kaygıları ile beş faktör kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi, *Eurasian Journal of Researches in Social and Economics (EJRSE)* ISSN:2148-9963.

Kırdök, O. Harman E. (2017) Lise Öğrencilerinin Denetim Odaklarına Göre Mesleki Olgunluklarının Kariyer Karar Verme Güçlüklerini Yordama Gücü *Universal Journal Of Educational Research* 6.2 (2018) 242 - 248.

Kuzgun, Y. (2014). *Meslek Rehberliği ve Danışmanlığına Giriş*. 6. Basım. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Nalbantoğlu Yılmaz, F. & Çetin Gündüz, H. (2018). Lise öğrencilerinin kariyer kaygılarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (3), 1585-1602.

Nalbantoğlu Yılmaz, F. ve Çetin Gündüz, H. (2018). Lise Öğrencilerinin Kariyer Kaygılarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (3), 15851602.

Okutan, E., & Akbaş, M. G. (2019). 15-24 Yaş arası öğrencilerin kariyer kaygılarını incelemeye yönelik literatür araştırması. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 7(1).

Rowland, K. D. (2004). Career decision-making skills of high school students in the Bahamas. *Journal of career development*, 31(1), 1-13.

Somer, O., Korkmaz, M. & Tatar, A. (2002). Beş faktör kişilik envanteri'nin geliştirilmesi- ı: ölçek ve alt ölçeklerin oluşturulması, *Türk Psikoloji Dergisi*, 17 (49), (s:21-33).

Super, D.E. (1990). A life span, life space approach to career development. D. Brown & L. Brooks (Ed.) içinde, *Career choice and development: Applying contemporary theories to practice* (2. ed., ss. 197-261). San Fransico: Jossey-Bass.

Vıgnoli, E. (2015). Career indecision and career exploration among older French dolescents: the specific role of general trait anxiety and future school and career anxiety. *Journal of Vocational Behavior*, doi: 10.1016/j.jvb.2015.06.005.

Yeşilyaprak, B. (2011). *Mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığı: Kuramdan uygulamaya*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Yılmaz, F. N. ve Gündüz, H. Ç. (2018). Lise Öğrencilerinin Kariyer Kaygılarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 18(3): 1585-1602.

Yörükoğlu, A. (2004). Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar. 12. Basım, İstanbul: Özgür Yayınları.

Yenidoğan Ölümleri ve Sağlık Harcamaları İlişkisinde AB ve Afrika Ülkeleri Arasındaki Farkın Bölgesel Etkisi

Belma UZUN^{1*}

<https://doi.org/10.61150/jhss.2023060203>

¹ İstanbul Gedik Üniversitesi, Gedik Meslek Yüksek Okulu, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü

*Sorumlu Yazar: belma.uzun@gedik.edu.tr

Gönderilme Tarihi: 04.04.2023- Kabul tarihi: 19.05.2023

Öz

Amaç: Bu gözlemsel boylamsal çalışmada, AB ve Afrika üzerinden bölgesel farklılıkların sağlık harcamaları ve yenidoğan ölümleri arasındaki ilişkiye etkisinin incelenmesi amaçlandı.

Yöntemler: AB için ölüm oranı, yenidoğan (1.000 canlı doğumda), Kişi başına düşen cari sağlık harcaması (cari ABD Doları) ve Cari sağlık harcaması (% GSYH) parametreleri, Orta Afrika Cumhuriyeti, Orta Doğu ve Kuzey Afrika; Araştırma veri seti olarak Güney Afrika ve Sahra Altı Afrika kullanıldı. Veriler 2000-2018 yılları arasındaki Dünya Bankası Ülke Raporlarından toplanmıştır. Çok değişkenli analiz için Genelleştirilmiş Doğrusal Model (GLM) analizi kullanıldı.

Bulgular: AB'de 1.000 canlı doğum başına neonatal ölüm oranı anlamlı derecede yüksekti. HEPC_USD ve HEPC_GDP ortalamaları Afrika ülkelerinde en yüksekti ($p<0,05$). Post Hoc test sonuçları Afrika ülkeleri arasındaki farkların da anlamlı olduğunu gösterdi ($p<0,05$). Korelasyon analizi sonuçları yenidoğan ölüm hızının HEPC_USD, HEPC_GDP, Ülke, Yıl ve AB/Afrika parametreleriyle anlamlı düzeyde ilişkili olduğunu gösterdi ($p<0,05$). Yenidoğan ölüm analizi sonuçları için Genelleştirilmiş Doğrusal Model (GLM), yalnızca HEPC_GDP'nin 1.000 canlı doğum başına yenidoğan ölümü üzerinde anlamlı etkiye sahip olduğunu gösterdi ($p<0,05$). AB'ye veya Afrika bölgesine üye olmanın veya yıl parametrelerinin 1.000 canlı doğum başına neonatal mortalite üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmadı ($p>0,05$).

Sonuç: Afrika ile AB arasındaki bölgesel farklılıklar yenidoğan ölümlerini açıklamada yeterli değildir. Bu nedenle yenidoğan ölümlerinin azaltılmasında sağlık hizmetlerinin sunumundan ziyade sağlık harcamalarının değerine ve adil dağılımına odaklanmak gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: Yenidoğan ölümü, sağlık harcamaları, Avrupa, Afrika

The Regional Effect of The Difference Between Eu and African Countries in The Relationship Between Neonatal Deaths and Health Expenditures

Abstract

Objective: In this observational longitudinal study, it was aimed to examine the effect of regional differences on the relationship between health expenditures and neonatal mortality through the EU and Africa.

Methods: Mortality rate, neonatal (per 1,000 live births), Current health expenditure per capita (current US\$) and Current health expenditure (% of GDP) parameters for EU, Central African Republic, Middle East & North Africa; South Africa and Sub-Saharan Africa were used for research data set. Data were gathered from World Bank Country Reports for 2000 to 2018. Generalized Linear Model (GLM) analysis was used for multivariate analysis.

Results: Neonatal mortality per 1,000 live births was significantly higher in the EU. HEPC_USD and HEPC_GDP means were the highest in African countries ($p<0.05$). Post Hoc test results showed that differences between African countries were also significant ($p<0.05$). Correlation analysis results showed that neonatal mortality rate was significantly correlated with HEPC_USD, HEPC_GDP, Country, Year and EU/African parameters ($p<0.05$). Generalized Linear Model (GLM) for neonatal mortality analysis results showed that only HEPC_GDP had significant effect on neonatal mortality per 1,000 live births ($p<0.05$). Being a member of EU or African region or year parameters did not have a significant effect on neonatal mortality per 1,000 live birth ($p>0.05$).

Conclusion: Regional differences between Africa and the EU are not sufficient to explain neonatal deaths. Therefore, it is necessary to focus on the value and fair distribution of health expenditures rather than the delivery of health services in reducing neonatal deaths.

Keywords: Neonatal death, health expenditure, Europe, Africa.

Introduction

Neonatal deaths have been an important indicator for public health from past to present. Neonatal mortality rates do not only show the level of development of a country's or region's health system. At the same time, neonatal mortality rates are seen as an indicator of the ability of citizens in that region or country to access the health system (1-4).

Health is not only a fundamental right of individuals, but also an important issue in the field of finance. Especially health expenditures show the importance that countries give to health. On the other hand, studies from past to present have shown that health expenditures and the sharing of these expenditures among individuals are not only related to income but also to other variables. Especially the developments after the new public administration approach and the transparency and accountability principles that emerged in the administration allow health expenditures to be planned more effectively. Controlling health expenditures and sharing them regularly with the public allows these expenditures to be made more effectively and for the public interest to come to the fore (5-8).

Many studies have been conducted on neonatal death, which is one of the indicators of health services. Again, health expenditures have been the subject of many studies both in the field of public administration and in the field of health management. However, there are not enough studies examining the relationship between health expenditures and neonatal deaths over EU and African regional differences (9-14). Therefore, in this study, it was aimed to examine the effect of regional differences on the relationship between health expenditures and neonatal mortality through the EU and Africa.

Material and Methods

Mortality rate, neonatal (per 1,000 live births), Current health expenditure per capita (current US\$) and Current health expenditure (% of GDP) parameters for EU, Central African Republic, Middle East & North Africa; South Africa and Sub-Saharan Africa were used for research data set. Data were gathered from World Bank Country Reports for 2000 to 2018 (Table 1).

Table 1. Research parameters and the World Bank Codes

Parameter	The World Bank Code
Mortality rate, neonatal (per 1,000 live births)	SH.DYN.NMRT
Current health expenditure per capita (current US\$)	SH.XPD.CHEX.PC.CD
Current health expenditure (% of GDP)	SH.XPD.CHEX.GD.ZS

Being EU of African member was used as a dummy variable, and year was used as a controlling variable in correlation and regression analysis.

Mortality rates, health expenditures in USD and % of GDP were described with means and standard deviations. Kolmogorov Smirnov Test was used for normality of research parameters. Since distributions were non-normal, nonparametric tests were used. Kruskal Wallis test was used for differences between countries, and Mann Whitney U test was used for Post Hoc comparisons. Generalized Linear Model (GLM) was used for multivariate analysis of parameters. All analysis were performed at SPSS 17.0 for windows at 95% Confidence Interval.

Results

Mean neonatal mortality rates per 1.000 live births was higher in the CAR, followed by SSA, MENA and SA. Range for neonatal mortality was also higher in African countries (Figure 1).

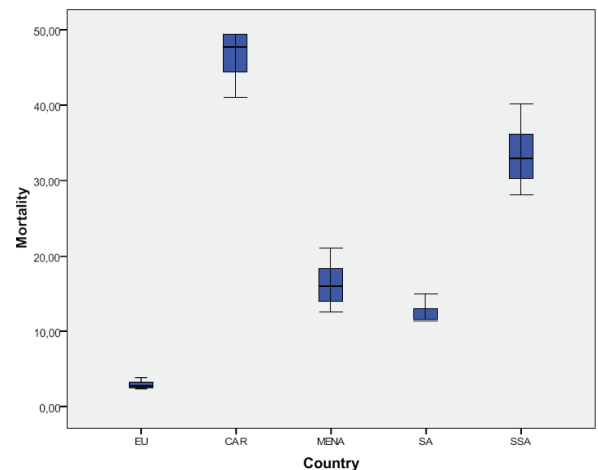

Figure 1. Mean neonatal mortality rates per 1.000 live births and differences between African countries and EU for 2000 to 2018

HEPC_GDP was the highest in the EU, followed by SA, SSA, MENA and CAR. Ranges for HEPC_GDP was also higher in the EU, CAR, MENA, and SA (Figure 2).

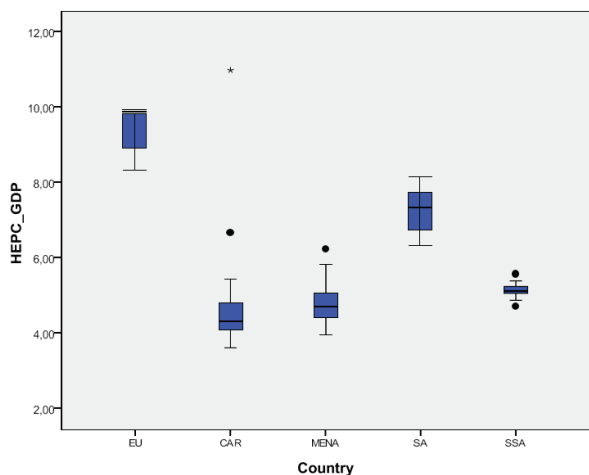

Figure 2. Mean health expenditure per capita (% of GDP) and differences between African countries and EU for 2000 to 2018

Neonatal mortality per 1.000 live births was significantly higher in the EU. HEPC_USD and HEPC_GDP means were the highest in African countries ($p < 0.05$). Post Hoc test results showed that differences between African countries were also significant ($p < 0.05$) (Table 2).

Table 2. Mean values of mortality, HEPC USD and HEPC GDP levels and differences

Country	Mortality	HEPC_USD	HEPC_GDP
EU	2.88±0.49	2837.14±720.39	9.43±0.55
CAR	46.31±2.93	19.53±9.62	4.82±1.66
MENA	16.21±2.73	313.21±133.66	4.82±0.65
SA	12.09±1.30	409.66±129.54	7.36±0.61
SSA	33.32±3.76	68.70±22.50	5.14±0.22
p value ^a	0.000	0.000	0.000
Post	CAR, MENA, SA,	CAR, MENA, SA,	CAR, MENA, SA,
Hoc ^b	SSA>EU CAR>MENA, SA, SSA SSA>MENA> SA	SSA<EU CAR<MENA, SA, SSA SSA<MENA< SA	SSA<EU CAR<SA, SSA SSA<MENA< SA

a. Kruskal Wallis Test, b. Mann Whitney U Test, HEPC_USD: Health Expenditure Per Capita (USD), HEPC_GDP: Health Expenditure Per Capita (% of GDP), EU: European Union, CAR: Central African Republic, MENA: Middle East & North Africa; SA: South Africa; SSA: Sub-Saharan Africa.

Correlation analysis results showed that neonatal mortality rate was significantly correlated with HEPC_USD, HEPC_GDP, Country, Year and EU/African parameters ($p < 0.05$) (Table 3).

Table 3. Spearman’s rho correlation analysis for mortality and research parameters

Mortality	r	p
HEPC_USD	-0.987**	0.000
HEPC_GDP	-0.806**	0.000
Country	0.301**	0.003
Year	-0.219*	0.033
EU/African	-0.693**	0.000

* $p < 0.05$ ** $p < 0.01$ r: Correlation coefficient, HEPC_USD: Health Expenditure Per Capita (USD), HEPC_GDP: Health Expenditure Per Capita (% of GDP)

Generalized Linear Model (GLM) for neonatal mortality analysis results showed that only HEPC_GDP had significant effect on neonatal mortality per 1.000 live births ($p < 0.05$). Being a member of EU or African region or year parameters did not have significant effect on neonatal mortality per 1.000 live birth ($p > 0.05$) (Table 4).

Table 4. Generalized Linear Model (GLM) for neonatal mortality

Parameter	B	Std. Error	95% Wald Confidence Interval		Hypothesis Test
			Lower	Upper	
(Intercept)	18.511	431.5846	-827.380	864.401	
Year	.018	.2157	-.405	.441	
HEPC_GDP	-4.958	.9225	-6.766	-3.150	
EU/African	-4.793	4.5347	-13.681	4.095	
(Scale)	116.484 ^a	16.9013	87.652	154.800	

Discussion

In this study, the effect of regional differences on the relationship between neonatal mortality rates and health expenditures in African and EU countries was examined. In this context, both the differences between African countries and the EU and the differences within African countries were revealed.

In addition to being one of the most fundamental rights of individuals, health services are a concept that concerns the entire public and is related to public resources in terms of financing. For this reason, the public interest should be at the highest level in the production and delivery of health services. There have been significant developments in the production and delivery of health services, especially since the definition of health as a "global public good" and its handling within the framework of the new public administration approach. While the private sector and public cooperation and new public management approaches began to take place in the field during the delivery of health services, important developments were experienced in the field of health, and a global struggle against many diseases and epidemics began (15-18).

Despite all these processes, neonatal mortality rates are still one of the most important health indicators today. Neonatal deaths are an indicator and subject of both individuals' opportunities to receive health care services and individuals' right to life. Therefore, neonatal deaths also indicate the access of individuals to health services and income distribution justice in a country. In this respect, it is important to reveal its relationship with health expenditures.

In the literature, health expenditures are an important factor affecting neonatal deaths. However, many factors such as access to health services, income distribution differences, quality and technology levels of health services, follow-up of diseases and developments in treatment opportunities are effective factors in neonatal death (19-25). According to the results we obtained in our study, we found that in the univariate analysis, country, region and health expenditures were effective on neonatal deaths and had reducing effects. Again, according to our findings, not only the regional differences between the EU and Africa, but also the differences between countries within Africa were effective on neonatal deaths. The general result was that neonatal deaths increased as development and income level decreased.

On the other hand, the results of the multivariate GLM analysis showed that when all variables were taken together, only the share of health expenditures in GDP was effective on neonatal deaths, when all variables were taken together. In other words; the effects of regional differences and time on neonatal mortality were not statistically significant.

This result highlights two important arguments. First, it is possible to state that the impact of regional or national differences on health services is gradually decreasing and that health services provide access to almost every region. Today, there is a serious difference between the poorest people in the countries with the most advanced medical and health facilities and the health services of the richest people in the poorest countries. With the increase in the concept of health tourism and its applications in the field, health services take place in a more global market and the business side comes to the fore more than public benefit.

Secondly, when health expenditures are distributed effectively and efficiently, it is a much more effective tool in preventing neonatal deaths than technology or information in health care. From this point of view, it is possible to state that the economy is the number one culprit in neonatal deaths, rather than medical or medical reasons. In this respect, it can be said that the share of health expenditures in GDP is the most important factor.

One of the most important limitations of this study is while taking into account health expenditures and regional differences, not considering macroeconomic indicators that may affect these variables. However, macroeconomic indicators show significant differences between EU and African countries, and there is not enough data set to use the deflator effect in African countries. Today, data that should can be sufficient for further analysis is still being collected and shared. Another limitation of the study is that advanced time series analysis could not be performed because the data set did not fit the normal distribution. Again, this situation is not related to this research, and is an external limitation. In further studies, when more data is shared, the results can be compared by repeating the research.

Conclusion

The results obtained in the research clearly show that neonatal deaths can be reduced by increasing the share of health expenditures in GDP. Again, according to the results, regional differences between Africa and the EU are not sufficient to explain neonatal deaths.

Therefore, it is necessary to focus on the value and fair distribution of health expenditures rather than the delivery of health services in reducing neonatal deaths.

References

1. Karlsson L, Lundevaller EH, Schumann B. Season of birth, stillbirths, and neonatal mortality in Sweden: the Sami and non-Sami population, 1800-1899. *Int J Circumpolar Health*. 2019;78(1):1629784. doi:10.1080/22423982.2019.1629784

2. Ratnasiri AWG, Lakshminrusimha S, Dieckmann RA, et al. Maternal and infant predictors of infant mortality in California, 2007-2015. *PLoS One*. 2020;15(8):e0236877. Published 2020 Aug 6. doi:10.1371/journal.pone.0236877
3. Lohela TJ, Nesbitt RC, Pekkanen J, Gabrysch S. Comparing socioeconomic inequalities between early neonatal mortality and facility delivery: Cross-sectional data from 72 low- and middle-income countries. *Sci Rep*. 2019;9(1):9786. Published 2019 Jul 5. doi:10.1038/s41598-019-45148-5
4. Bugelli A, Borgès Da Silva R, Dowbor L, Sicotte C. Health capabilities and the determinants of infant mortality in Brazil, 2004-2015: an innovative methodological framework. *BMC Public Health*. 2021;21(1):831. Published 2021 Apr 30. doi:10.1186/s12889-021-10903-9
5. Kalter-Leibovici O, Freimark D, Freedman LS, et al. Disease management in the treatment of patients with chronic heart failure who have universal access to health care: a randomized controlled trial. *BMC Med*. 2017;15(1):90. Published 2017 May 1. doi:10.1186/s12916-017-0855-z
6. Holveck JC, Ehrenberg JP, Ault SK, et al. Prevention, control, and elimination of neglected diseases in the Americas: pathways to integrated, inter-programmatic, inter-sectoral action for health and development. *BMC Public Health*. 2007;7:6. Published 2007 Jan 17. doi:10.1186/1471-2458-7-6
7. Holtrop JS, Ruland S, Diaz S, Morrato EH, Jones E. Using Social Network Analysis to Examine the Effect of Care Management Structure on Chronic Disease Management Communication Within Primary Care. *J Gen Intern Med*. 2018;33(5):612-620. doi:10.1007/s11606-017-4247-z
8. Lebina L, Alaba O, Ringane A, et al. Process evaluation of implementation fidelity of the integrated chronic disease management model in two districts, South Africa. *BMC Health Serv Res*. 2019;19(1):965. Published 2019 Dec 16. doi:10.1186/s12913-019-4785-7
9. Singh GK, Yu SM. Infant Mortality in the United States, 1915-2017: Large Social Inequalities have Persisted for Over a Century. *Int J MCH AIDS*. 2019;8(1):19-31. doi:10.21106/ijma.271
10. Ogbo FA, Ezech OK, Awosemo AO, et al. Determinants of trends in neonatal, post- neonatal, infant, child and under-five mortalities in Tanzania from 2004 to 2016. *BMC Public Health*. 2019;19(1):1243. Published 2019 Sep 9. doi:10.1186/s12889-019-7547-x
11. Menezes AMB, Barros FC, Horta BL, et al. Stillbirth, newborn and infant mortality: trends and inequalities in four population-based birth cohorts in Pelotas, Brazil, 1982- 2015. *Int J Epidemiol*. 2019;48(Suppl 1):i54-i62. doi:10.1093/ije/dyy129
12. Yu Y, Liew Z, Wang A, et al. Mediating roles of preterm birth and restricted fetal growth in the relationship between maternal education and infant mortality: A Danish population-based cohort study. *PLoS Med*. 2019;16(6):e1002831. Published 2019 Jun 14. doi:10.1371/journal.pmed.1002831
13. Hug L, Alexander M, You D, Alkema L; UN Inter-agency Group for Child Mortality Estimation. National, regional, and global levels and trends in neonatal mortality between 1990 and 2017, with scenario-based projections to 2030: a systematic analysis [published correction appears in *Lancet Glob Health*. 2019 Sep;7(9):e1179]. *Lancet Glob Health*. 2019;7(6):e710-e720. doi:10.1016/S2214-109X(19)30163-9
14. Aguilera X, Delgado I, Icaza G, Apablaza M, Villanueva L, Castillo-Laborde C. Under five and infant mortality in Chile (1990-2016): Trends, disparities, and causes of death. *PLoS One*. 2020;15(9):e0239974. Published 2020 Sep 30. doi:10.1371/journal.pone.0239974
15. Bagnall AM, Radley D, Jones R, et al. Whole systems approaches to obesity and other complex public health challenges: a systematic review. *BMC Public Health*. 2019;19(1):8. Published 2019 Jan 3. doi:10.1186/s12889-018-6274-z
16. Awuor L, Meldrum R, Liberda EN. Institutional Engagement Practices as Barriers to Public Health Capacity in Climate Change Policy Discourse: Lessons from the Canadian Province of Ontario. *Int J Environ Res Public Health*. 2020;17(17):6338. Published 2020 Aug 31. doi:10.3390/ijerph17176338
17. Lauriola P, Crabbe H, Behbod B, et al. Advancing Global Health through Environmental and Public Health Tracking [published correction appears in *Int J Environ Res Public Health*. 2020 Nov 18;17(22):]. *Int J Environ Res Public Health*. 2020;17(6):1976. Published 2020 Mar 17. doi:10.3390/ijerph17061976
18. Brownson RC, Fielding JE, Green LW. Building Capacity for Evidence-Based Public Health: Reconciling the Pulls of Practice and the Push of Research. *Annu Rev Public Health*. 2018;39:27-53. doi:10.1146/annurev-publhealth-040617-014746
19. Lohela TJ, Nesbitt RC, Pekkanen J, Gabrysch S. Comparing socioeconomic inequalities between early neonatal mortality and facility delivery: Cross-sectional data from 72 low- and middle-income countries. *Sci Rep*. 2019;9(1):9786. Published 2019 Jul 5. doi:10.1038/s41598-019-45148-5

20. Louangpradith V, Yamamoto E, Inthaphatha S, et al. Trends and risk factors for infant mortality in the Lao People's Democratic Republic. *Sci Rep.* 2020;10(1):21723. Published 2020 Dec 10. doi:10.1038/s41598-020-78819-9
21. Bhatia A, Krieger N, Subramanian SV. Learning From History About Reducing Infant Mortality: Contrasting the Centrality of Structural Interventions to Early 20th-Century Successes in the United States to Their Neglect in Current Global Initiatives. *Milbank Q.* 2019;97(1):285-345. doi:10.1111/1468-0009.12376
22. Tesema GA, Worku MG. Individual-and community-level determinants of neonatal mortality in the emerging regions of Ethiopia: a multilevel mixed-effect analysis [published correction appears in *BMC Pregnancy Childbirth.* 2021 Feb 5;21(1):109]. *BMC Pregnancy Childbirth.* 2021;21(1):12. Published 2021 Jan 6. doi:10.1186/s12884-020-03506-6
23. Lassi ZS, Kedzior SG, Bhutta ZA. Community-based maternal and newborn educational care packages for improving neonatal health and survival in low- and middle-income countries. *Cochrane Database Syst Rev.* 2019;2019(11):CD007647. Published 2019 Nov 5. doi:10.1002/14651858.CD007647.pub2
24. Karlsson L. Indigenous Infant Mortality by Age and Season of Birth, 1800-1899: Did Season of Birth Affect Children's Chances for Survival?. *Int J Environ Res Public Health.* 2017;15(1):18. Published 2017 Dec 23. doi:10.3390/ijerph15010018
25. Kiross GT, Chojenta C, Barker D, Loxton D. The effects of health expenditure on infant mortality in sub-Saharan Africa: evidence from panel data analysis. *Health Econ Rev.* 2020;10(1):5. Published 2020 Mar 6. doi:10.1186/s13561-020-00262-3

Enjeksiyon Korkusunun Covid-19 Aşı Tereddüdüne Etkisi

Fuat YALMAN¹, Yalçın KARAGÖZ¹, Yusuf.KARASİN^{2*}

<https://doi.org/10.61150/jhss.2023060204>

¹ Düzce Üniversitesi İşletme Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, Düzce, Türkiye

² İstanbul Gedik Üniversitesi Gedik Meslek Yüksekokulu., Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, İstanbul, Türkiye

*Sorumlu Yazar: yusuf.karasin@gedik.edu.tr

Gönderilme Tarihi: 15.04.2023- Kabul tarihi: 18.06.2023

Öz

Salgın hastalıkların elemine edilmesindeki aşuların öneminin olduğu bilinmektedir. Bu durum covid-19 için de geçerlidir. Bu duruma rağmen aşıya yönelik olarak tutumun olumsuz yönde değiştiği, bu durumun da aşı tereddüdünü arttırdığı görülmektedir. Bu durumu etkileyen çeşitli faktörlerin varlığı olduğu, bu faktörlerden birisinin de enjeksiyon korkusu olduğu bilinmektedir. Bu durumdan hareketle bu çalışma tasarlanmıştır. Bu çalışmanın amacı, enjeksiyon korkusunun covid-19 aşı tereddüdüne olan etkisini ortaya çıkarmaktır. Bu çalışma toplumsal temelli kesitsel araştırma tasarımı kullanılarak oluşturulmuştur. Çalışmanın evrenini Düzce ilinde yaşayan ve 18 yaş üzeri olan tüm bireyler oluşturmaktadır. Çalışma kapsamına örneklem olarak ise 429 kişi alınmıştır. Örneklem kapsamına alınan kişilere yüz yüze anket tekniği ile ulaşılmıştır. Çalışma kapsamında uygulanan anket, katılımcının demografik bilgilerinin yer aldığı birinci bölüm ve çalışmaya ait ölçeklerin yer aldığı ikinci bölüm olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Verilerin analiz edilmesinde IBM SPSS ve AMOS paket programları kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda enjeksiyon korkusunun aşı tereddüdü üzerine etkisinin önemli düzeyde olduğuna ulaşılmıştır. Bu çalışmanın diğer çalışmalara örnek teşkil etmesi beklenmektedir. Salgın hastalıklar ile baş edebilmek için aşı tereddüdünü minimum seviyeye indirilmesi gerektiği önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: Covid-19, Aşı Tereddüdü, Enjeksiyon Korkusu, Covid-19 Aşuları

The Effect of Injection Fear on COVID-19 Vaccine Hesitancy

Abstract

It is known that vaccines are important in eliminating epidemic diseases. This also applies to covid-19. Despite this situation, it is seen that the attitude towards the vaccine has changed negatively, and this situation has increased vaccine hesitancy. It is known that there are various factors that affect this situation, and one of these factors is the fear of injection. Based on this situation, this study was designed. The aim of this study is to reveal the effect of fear of injection on covid-19 vaccine hesitancy. This study was created using a community-based cross-sectional research design. The population of the study consists of all individuals who live in Düzce and are over the age of 18. 429 people were included as a sample in the study. The people included in the sample were reached by face-to-face survey technique. The survey applied within the scope of the study consists of two parts: the first part containing the demographic information of the participant and the second part containing the scales of the study. IBM SPSS and AMOS package programs were used to analyze the data. As a result of the analysis, it was found that the effect of fear of injection on vaccine hesitancy was significant. It is expected that this study will set an example for other studies. It is suggested that vaccine hesitancy should be minimized in order to cope with epidemic diseases.

Keywords: Covid-19, Vaccine Hesitation, Fear Of Injection, Covid-19 Vaccines

Giriş

Salgın hastalıklar uzun bir süredir insan yaşamını etkilemektedir. Bu etkilemenin boyutu sadece sağlık yönü ile sınırlı değildir. Psikolojik, ekonomik pek çok sorun da salgın hastalıklar ile birlikte insan yaşamında etkin rol oynamaktadır. Bu durumlar ilk kez 2019 yılının Aralık ayının sonunda görülen, pandemi ilan edilmesi Mart 2020 tarihini bulan covid-19 için de geçerlidir. Tarihten günümüze tüm salgın hastalıkların çözümünde aşının rolü yadsınamaz derecede önemlidir. Ancak aşıya karşı olarak tepki ve ret durumu günümüzde çığ gibi büyümektedir. Bu durumun sebepleri çeşitlidir. Bu sebepler; medya, siyasi durumlar, dini inançlar ve enjeksiyon korkusu açısından ele alınmaktadır (Hammershaimb vd., 2023; Tagliaferro ve Glauser;2022; Zimmerman vd., 2022; Hasar,2021; Pugliesa-Garcia vd.,2018). Bu tereddüdü içinde barındıran topluluklar arasında sağlık çalışanları da bulunmaktadır (Paris vd., 2021; Paterson vd.,2016). Aşıya yönelik tereddüdün varlığı toplumda ciddi halk sağlığı problemlerine yol açabilmektedir (Rodrigues vd., 2022;Petrelli vd.,2018). Aşı tereddüdü kavramı ile ilgili yapılacak en özet tanım, aşığı kabullenmekte gecikme veya bireyin aşıya ulaşma ihtimali olmasına rağmen aşığı kabul etmemektir. Bu durumun birçok aşığı için mümkündür (Bozkurt,2018). Aşı tereddütünün insan sağlığına etkisi, Dünya Sağlık Örgütü tarafından dünya sağlığına yönelik 10 tehditten biri olarak ifade edilmektedir (Mete vd., 2022).Aşılamanın enfeksiyona bağlı ve hızlı yayılabilen hastalıkların elemine edilmesinde en başarılı yollardan olduğu bilinmektedir (Paterson vd., 2016). Enjeksiyon korkusu, aşığı kabulündeki önemli faktörlerden birisidir. (Özer ve Özkan,2022; Argüt vd., 2016; Nir vd.,2003;). Enjeksiyon korkusunun bireyde olması ile aşığı reddi arasında doğru orantının olduğu görülmektedir. Yani, birey enjeksiyon korkusuna sahipse, aşığı reddetme yoluna gitmektedir (Argüt vd.,2016). Bireyde enjeksiyon korkusu bulunmasının çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Bu sebepler; sosyal, psikolojik ve etiyolojik açıdan ele alınmaktadır (Orenius vd., 2018). Bireyin enjeksiyon korkusu olabileceği göz önünde bulundurularak covid-19 aşıları uygulanmalıdır (Love ve Love,2021). Bu çalışmada enjeksiyon korkusu ile aşığı tereddüdü arasındaki ilişkinin ortaya konması amaçlanmaktadır. Aşağıda çalışma kapsamında incelenen iki kavramın da alanyazındaki incelenmesi ele alınmaktadır.

Enjeksiyon korkusunun alanyazına yansımaları bulunmaktadır. Alanyazına yansıyan bu çalışmalara değinmekte yarar görülmektedir.

Nir vd.(2003) tarafından yapılan çalışma 400 kişiden yürütülmüştür. Çalışmada enjeksiyon korkusunun sebeplerinin ve sonuçlarının ortaya çıkarılması amaç olarak belirlenmiş olup, çalışmada ortaya çıkan sonuç, ağrı korkusu, geçmiş kötü aşılama deneyimi ve bayılma durumları ile enjeksiyon korkusu arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu şeklindedir. Syed Alwi vd. (2021) tarafından alanyazına kazandırılan çalışmada, Malezyalıların Covid-19 aşığı kabulünü etkileyen faktörlerden birisinin enjeksiyon korkusu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Freeman vd.(2023) tarafından alana

kazandırılan çalışma İngiltere’de gerçekleştirilmiştir. 15014 yetişkinin örneklem olarak alındığı çalışmada Covid-19 aşığı tereddüdünü etkileyen faktörler incelenmiştir. Bu faktörlerden birisi de enjeksiyona yönelik korkudur.

Enjeksiyon korkusunun hastalık özelinde de alanyazında araştırıldığı görülmektedir. Bu çalışmalardan birisi de Tremolada vd. (2021) tarafından alanyazına kazandırılmıştır. Tremolada vd.(2021) Tip 1 diyabeti bulunan hastaların ve annelerin enjeksiyon korkusu, yaşam kalitesi arasındaki ilişki incelenmiştir. Yapılan istatistiksel analiz sonucunda hastaların annelere oranla daha fazla enjeksiyon korkusu yaşadığı ancak aile içi çatışmada annelerden daha az seviyede oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Aşığı tereddüdü kavramının alanyazına yansımaları bulunmaktadır. Bu çalışmalara değinmekte yarar görülmektedir. Bu çalışmaların özellikle pandemi haline gelen Covid-19 dönemindeki aşıklar ile arttığını söylemek mümkündür.

Omar ve Hani (2021) tarafından yapılan çalışma Mısırdaki gerçekleştirilmiştir. 24 eyaletten 1011 kişinin kapsama alındığı çalışmanın sonucuna göre %54’lük bir kesim aşığı olma konusunda tereddüt içerisindedir. Kadın olmak, büyükşehirlerde yaşamak ile aşığı tereddüdü arasında da bir ilişki bulunmaktadır. Küçükali vd.(2021) tarafından yapılan çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi metodu kullanılmıştır. Covid-19 aşıkları ile ilgili atılmış olan tweetler üzerinden COVID-19 aşısına karşı temalar belirlenmiştir. COVID-19 aşıklarına yönelik tutum ve redde yönelik olarak en çok ortaya konulan tema, komplo teorileri, bilimsel olarak zayıflık düşüncesi ve üreticilere yönelik şüpheler ortaya konulmuştur. Benham vd.(2021) tarafından alana kazandırılan çalışma Kanada’da ikametini sürdüren 4498 kişiden yürütülmüştür. Katılımcıların %63,9’unun Covid-19 aşısına yönelik tutumunun tereddütlü olduğu, bunun sebebi olarak da genç yaş, düşük eğitim ve liberal olmayan politik eğilim olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Covid-19’a yönelik belirsizlik içeren açıklamaların varlığı hastalığın elemine edilmesindeki en önemli rollerden birisi olan aşığı karşı tereddüdü beraberinde getirmektedir. 3133 kişilik yetişkin bir grupta alana kazandırılan bir çalışmada bu durum ortaya konmuştur. Yapılan çalışmada ulaşılan kitlenin yaklaşık %20’sinin covid-19 aşısına karşı tereddüt barındırdığı, bu durumun sebebinin de yapılan belirsiz açıklamalar olduğu tespit edilmiştir. Pugliese-Garcia vd.(2018) tarafından alana kazandırılan çalışma Zambiya’da gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmadaki amaç bireylerin aşılama karşı olan tereddüdünü ve olası aşığı reddini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda 48 odak görüşmesi yapılmıştır. 3 farklı bölgede yapılan bu çalışmanın sonuçları incelendiğinde aşığı tereddüdüne yol açan faktörlerden birisinin enjeksiyon korkusu olduğu görülmektedir. Covid-19 aşıkları öncesinde de bu konuda çalışmaların alana kazandırıldığını görmek mümkündür. Akbaş Güneş ve Güneş (2022) tarafından alana kazandırılan çalışmada hekim adayları olan tıp fakültesi

öğrencilerinin covid-19 aşısı tereddüdüne yönelik görüşleri ve bu durumla ilişkili faktörler ele alınmıştır. Yapılan inceleme sonrasında tıp fakültesi öğrencilerinin özellikle uzun dönemde covid-19 aşısının meydana getireceği belirsiz durumdan dolayı aşısı tereddüdü içerisinde olduğu tespit edilmiştir. Sütü vd.(2023) tarafından alana kazandırılan çalışmada üniversite öğrencilerinin aşısı tereddüdü incelenmiştir. İncelemeye alınan 527 öğrencinin verdikleri cevaplar analiz edildiğinde öğrenciler arasında aşısı tereddüdünün çok yüksek seviyede olduğu tespit edilmiştir. Buna yönelik politikaların geliştirilmesi önerilmektedir. Hasar vd.(2021), Adana il merkezinde ikametini sürdüren ve çocuk sahibi olan ebeveynler üzerinden çalışmasını alana kazandırmışlardır. Çalışmada 2 grup (birinci grup çocuğu aşısı olmayan ebeveynler, ikinci grup aynı zamanda kontrol grubu ise çocuğu aşısı olan ebeveynler) ele alınmıştır. Birinci gruptaki örneklem sayısı 61, kontrol grubundaki örneklem sayısı ise 148 dir. Toplamda 209 kişi çalışma kapsamına alınmıştır. Çalışmanın amacı çocukların aşısı reddine ilişkin nedenleri ortaya çıkarmaktır. Çalışmanın bulguları incelendiğinde, çocukların aşısı reddine sebep olan faktörlerden birisinin enjeksiyon korkusu olduğu tespit edilmiştir.

YÖNTEM

Araştırmanın Hipotezi ve Modeli

Bu araştırmanın hipotezi;

H1: Enjeksiyon korkusunun COVID-19 aşısı tereddüdü üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır şeklinde kurulmuştur.

Araştırmanın modeli ise aşağıda Şekil 1 olarak adlandırılan şekildeki gibidir.

Şekil 1. Araştırmanın Kavramsal Modeli

Veri Toplama Araçları

Enjeksiyon Korkusu Ölçeği

Katılımcıların enjeksiyon korku düzeyleri, “Enjeksiyon Korkusu Ölçeği” kullanılarak tespit edilmiştir (Freeman vd.,2022). Anket formu, genel bir enjeksiyon korku düzeyini ölçen 4 maddeden oluşmuştur. Türkçe olarak hazırlanan anket, beşli Likert ölçeği kullanılarak değerlendirilmiştir. Yüksek puanlar yüksek enjeksiyon korku düzeyini göstermiştir (Cronbach's alpha = 0.949).

Aşısı Tereddüdü Ölçeği

Katılımcıların aşısı tereddütleri, “Aşısı Tereddüdü Ölçeği” kullanılarak tespit edilmiştir (Shapiro vd.,2018). Anket formu, genel bir aşısı tereddüt düzeyini ölçen 7 maddeden oluşmuştur. Türkçe olarak hazırlanan anket, beşli Likert ölçeği kullanılarak değerlendirilmiştir. Yüksek puanlar

yüksek aşısı tereddüt düzeyini göstermiştir (Cronbach's alpha = 0.969).

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu çalışmada, toplum temelli kesitsel araştırma tasarımı kullanılmıştır. Bu kesitsel araştırma, yüz yüze anket tekniği ile Ocak-Mart 2022 tarihleri arasında Düzce il merkezinde ikamet eden 18 yaşından büyük bireyler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Tüm katılımcılara çalışmanın amacı öncesinde anlatılmıştır. Anketi tamamlamaları için temel talimatlar belirtilmiştir ve tüm verilerinin isimsiz olarak kaydedileceği konusunda katılımcılar bilgilendirilmiştir. Ankete katılımın gönüllü olduğu belirtilmiştir. Toplamda 429 kişiden toplanan veriler analize tabi tutulmuştur. Son yayımlanan TÜİK verileri incelendiğinde Düzce'nin toplam nüfusunun 405131 olduğu, bunun da 80716 sının 0-14 yaş aralığında olduğu, 15-19 yaş aralığında ise 28960 kişinin yer aldığı görülmektedir. 15-19 yaş aralığı hariç tutulmazsa dahi 15 yaş ve üstü Düzce nüfusunun 324415 kişi olduğu sonucuna ulaşılmıştır (<https://data.tuik.gov.tr>). Bu çalışma kapsamında ise Düzce'de ikamet eden 18 yaş ve üstü bireylere ulaşılmıştır. Toplamda ulaşılan kişi sayısı 429'dur. 1.000.000 kişilik bir evrende 384 kişilik bir örneklem grubuna ulaşılması yeterlidir (Karasar,2007). Bu çalışma ulaşılan 429 kişilik örneklem grubunun evreni temsil ettiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Veri Analiz Yöntemi

Tüm istatistiksel analizler IBM SPSS ve AMOS paket programları kullanılarak yapılmıştır. Öncelikle katılımcıların demografik özelliklerini ve test edilen yapıların puanlarını (enjeksiyon korkusu ve aşısı tereddüdü) ortaya koymak için tanımlayıcı istatistikler yapılmıştır. Son olarak enjeksiyon korkusunu aşısı tereddüdüne dahil eden modeli incelemek için maksimum olabilirlik tahmin yöntemi kullanılarak yapısal eşitlik modellemesi (SEM) yapılmıştır. Yani, enjeksiyon korkusunun, aşısı tereddüdü üzerinde istatistiksel ve anlamlı bir etkisinin olduğu varsayılmıştır. Model test edilmeden önce tüm değişkenler standardize edilmiştir. Regresyon katsayılarının anlamlılığı, %95 önyüklemeye güven aralığı hesaplanarak belirlenmiştir. Aracı etkinin var olup olmadığını incelemek için 10.000 önyüklemeye örneğiyle yanlılığı düzeltilmiş önyüklemeye testi kullanılmıştır.

BULGULAR

Araştırma Verilerinin Güvenilirliği

Tablo 1'de görüldüğü üzere araştırma kapsamında kullanılan ölçeğe ilişkin güvenilirlik katsayısı 0,919, Enjeksiyon korkusu ölçeğine ilişkin güvenilirlik katsayısı 0,942, aşısı tereddüdüne ilişkin güvenilirlik katsayısı 0,968 ve aşısı tutumuna ilişkin güvenilirlik katsayısı 0,915 tir. Bu dört değer de $0,80 \leq \alpha < 1,00$ olduğundan dolayı ölçekler yüksek derecede güvenilir (Karagöz,2021). Her üç değişken için de AVE ve CR değerleri yüksek yapı güvenilirliğine, dolayısıyla uyum geçerliliğine sahiptir.

Tablo 1. Değişkenlere Ait Güvenilirlik Katsayıları

Değişken	Ortalama	Standart Sapma	Varyans	Güvenilirlik Katsayısı	AVE	CR
Enjeksiyon Korkusu	2,0262	1,09642	1,202	0,942	,78	,91
Aşı Tereddüdü	2,9679	1,23472	1,525	0,968	,74	,87

Demografik Bulgular

Çalışmanın demografik bulgularına ilişkin sonuçlar Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Çalışma Kapsamına Dâhil Edilen Bireylerin Sosyo-Demografik Özellikleri

Değişkenler	Frekans (n)	Oran (%)	Enjeksiyon Korkusu		Aşı Tereddüdü	
			t Test/Anov a (t/F)	p-value (2tailed)	t Test/Anov a (t/F)	p-value (2tailed)
Cinsiyet						
Erkek	189	44,1	-3,919	,000	2,832	,005
Kadın	240	55,9				
Yaş						
18-25	141	32,9	7,177	,000	6,431	,000
26-35	124	28,9				
36-45	47	11,0				
46-55	53	12,4				
56 ve üzeri	64	14,9				
Ortama Gelir						
1600 TL ve altı	54	12,6	,702	,622	,636	,672
1601 – 2500 TL	36	8,4				
2501 - 3500 TL	65	15,2				
3501 - 4500 TL	48	11,2				
4501- 5500 TL	59	13,8				
5501 TL ve üzeri	167	38,9				
Meslek						
İşçi	25	5,8	6,199	,000	3,606	,001
Memur	106	24,7				
Emekli	30	7,0				
Ev Hanımı	67	15,6				
Serbest Meslek	25	5,8				
Öğrenci	103	24,0				
Çalışmıyor	31	7,2				
Özel Sektör	42	9,8				
Eğitim Düzeyi						
İlköğretim	59	13,8	3,278	,021	1,791	,148
Lise	118	27,5				
Üniversite	210	49,0				

Lisansüstü	42	9,8				
Kronik Hastalık						
Evet	74	17,2	1,569	,117	4,162	,000
Hayır	355	82,8				
Düzenli İlaç						
Evet	79	18,4	-1,459	,145	4,958	,000
Hayır	350	81,6				
COVID-19’un kökeni						
Yapay	287	66,9	3,905	,000	-5,972	,000
Doğal	142	33,1				

a Independent t test

b ANOVA test

Araştırma kapsamına alınan bireylerde kadın ve erkek katılımcı arasında çok büyük bir fark bulunmamaktadır. (Erkek katılımcı sayısı 189, Kadın katılımcı sayısı 240) Katılımcılar yaş açısından değerlendirildiğine yaklaşık %61,8’lik kısmın 18-35 yaş arasında olduğu görülmektedir. Katılımcıların ortalama gelirine bakıldığında en büyük payın (%38,9) 5501 TL ve üzerinde olduğu görülmektedir. Katılımcılar meslekler açısından incelendiğinde memur ve öğrencilerin yaklaşık yarısını (n:209, %44,7) oluşturduğu görülmektedir. Eğitim düzeyi açısından incelendiğine 210 katılımcının üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Bu da en yüksek payın üniversite mezunlarında olduğunu göstermektedir. Kronik hastalık açısından katılımcılar incelendiğinde %82,8’sinin herhangi bir kronik hastalığa sahip olmadığı görülmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun düzenli ilaç kullanmadığı (n:350, %81,6) ve çoğunluğunun ise COVID-19’un kökeninin yapay olduğuna (n:287,%66,9) inandığı görülmektedir.

İkili seçeneğe sahip olan Cinsiyet, Kronik Hastalık, Düzenli İlaç Kullanım Durumu ve COVID-19’un Kökeni değişkenleri için Bağımsız örneklem t testi, 2’den daha fazla seçeneğe sahip Yaş, Ortalama Gelir, Meslek ve Eğitim Düzeyi için ise ANOVA analizi uygulanmıştır. Bu analizlere ilişkin sonuçlar araştırma kapsamında uygulanan ölçeğin her üç değişkeni için ayrı ayrı yorumlanmıştır.

Cinsiyet açısından enjeksiyon korkusu ($p=0,000<0,05$) ve aşı tereddüdü ($p=0,005<0,05$) değişkenlerinin alt gruplarına göre istatistiki açıdan tespit edilmiştir.

Enjeksiyon korkusu ($p=0,0000<0,05$) ve aşı tereddüdü ($p=0,000<0,05$) değişkenleri ile yaşın alt grupları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Ortalama gelir ile iki değişken arasında da istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. (Enjeksiyon korkusu $p=0,622>0,05$, Aşı Tereddüdü $p=0,719>0,05$)

Meslek ile iki değişken arasında da istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. (Enjeksiyon korkusu $p=0,000<0,05$, Aşı Tereddüdü $p=0,000<0,05$, Aşı Tutumu $p=0,001<0,05$).

Eğitim düzeyi ile enjeksiyon korkusu($p=0,021<0,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunurken, aşı tereddüdü($p=0,213>0,05$) ve aşı tutumu arasında ($p=0,148>0,05$) arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

Kronik hastalık ile aşı tereddüdü ($p=0,000<0,05$) ve aşı tutumu ($p=0,000<0,05$) arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki mevcutken, enjeksiyon korkusu ($p=0,117>0,05$) ile kronik hastalığa sahip olma arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki mevcut değildir.

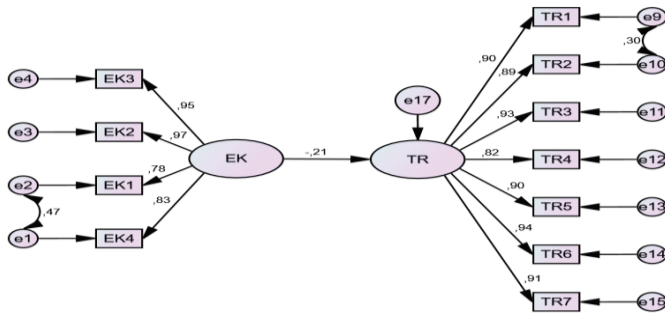
Düzenli ilaç kullanım durumu ile aşı tereddüdü ($p=0,000<0,05$) ve aşı tutumu ($p=0,000<0,05$) arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki mevcutken, enjeksiyon korkusu ($p=0,145>0,05$) ile düzenli ilaç kullanım durumu arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki mevcut değildir.

COVID-19'un kökeni ile her üç değişken arasında da istatistiki olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır. (Üç değişken için de $p=0,000<0,05$).

Path (Yol) Analizi ile İlgili Bulgular

Çalışmanın yol analizine ilişkin diyagram Şekil 2'de yer almaktadır.

(EK: Enjeksiyon Korkusu TR: Tereddüt)

Şekil 2. Bağımlı Değişken ile Bağımsız Değişken Arasındaki Path Diyagramı

Çalışmada Path (Yol) analizine ilişkin hesaplanan uyum indeksi değerleri Tablo 3'de yer almaktadır.

Tablo 3. Path(Yol) Analizi Uyum İyiliği Sonuçları

Model	NP AR	CMI N	D F	P	CMI N/DF
Varsayılan (Default) Model	35	326,07	85	,000	3,835
Yapılandırılmış (Saturated) Model	120	,000	0		
Bağımsız (Independence) Model	15	7711,584	105	,000	73,444

İncelenen uyum değerleri, verilerin modele iyi uyum sağladığını göstermektedir. Verilerin modele iyi uyum sağlaması modelin yapı geçerliliğinin olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla modeldeki etkilerin yapı geçerliliği bulunmaktadır. Enjeksiyon korkusu değişkeninin aşı tereddüdü üzerindeki etkisi Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. Path Analizinin Sonuçları

Hipotez	Paths	Tahmin	S.E.	C.R.	P	Sonuç
H ₁	Aşı Tereddüdü <--- Enjeksiyon Korkusu	-,215	,063	-4,329	P<,001	<i>İleri düzeyde önemli</i>

Tablo 4'de görüldüğü üzere enjeksiyon korkusu değişkeninin aşı tereddüdü değişkenine etkisi ileri düzeyde önemlidir ($p<,001$). Etki derecesi negatif yönlüdür (-,215).

Korelasyon Analizi ile İlgili Bulgular

Çalışma kapsamında ele alınan enjeksiyon korkusu ve aşı tereddüdü değişkenleri arasındaki ilişkiyi inceleyen korelasyon analizi Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5. Korelasyon Analizi Sonuçları

		Enjeksiyon Korkusu	Aşı Tereddüdü
Enjeksiyon Korkusu	Pearson Korelasyon	1	-,188**
	Sig. (p) değeri		,000
	N	429	429
Aşı Tereddüdü	Pearson Korelasyon	-,188**	1
	Sig. (p) değeri	,000	
	N	429	429

Tablo 5 incelendiğinde enjeksiyon korkusu ile aşı tutumu arasındaki ilişkinin önemli ($p=,000<,01$) ve negatif yönlü ($-,188$) olduğu tespit edilmiştir.

TARTIŞMA

İlk olarak Çin'in Wuhan kentinde 2019 yılının son günlerinde görülen, sonrasında çok kısa bir süre içerisinde tüm dünyaya yayılarak pandemi haline gelen covid-19'un elemine edilmesindeki en önemli yollardan birisi de aşılama. Bu durumdan hareketler çeşitli ülkeler ve firmalar tarafından covid-19 aşılı geliştirilmiştir. Aşıların normal süresinden hızlı bir şekilde geliştirilmesi, siyasi söylemler, covid-19'a ilişkin komplo teorilerinin varlığı, aşı sonrası belirsizlik vb. faktörlerden dolayı covid-19 aşılına yönelik tereddüt ortaya çıkmıştır. Bu tereddütün oluşmasındaki bir diğer faktör ise enjeksiyon korkusunun olmasıdır. Yani, birey aslında diğer durumları es geçerek sadece iğne, enjeksiyondan korktuğu için covid-19 aşısı olmak istememektedir. Bu durum göz önünde tutularak bu çalışma oluşturulmuştur. Çalışma kapsamında enjeksiyon korkusu ile covid-19 aşılı tereddüdü arasındaki ilişki irdelenmiş olup, aradaki ilişkinin negatif yönlü ve önemli derecede olduğu görülmektedir. Pugliesa-Garcia vd.(2018) tarafından alana kazandırılan çalışmada Zambiya'daki yetişkin bireylerin aşı tereddüdüne ilişkin görüşleri incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda aşı tereddüdünü etkileyen faktörlerden birisinin bireyde enjeksiyon korkusu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer bir çalışma lokal olarak Hasar vd.(2021) tarafından alana kazandırılmıştır. Hasar vd.(2021) Türkiye'deki çocuklarının ebeveynlerinin aşı tereddüdü, aşı reddine ilişkin görüşlerin incelenmiş olup, bu durumun sebeplerinden birisinin enjeksiyon korkusu olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışma kapsamında ele alınan enjeksiyon korkusu ile aşı tereddüdü değişkenleri arasında önemli ve negatif bir ilişkinin varlığı daha önceden alana kazandırılan Pugliesa-Garcia vd. (2018) ve Hasar vd. (2021) çalışmalarıyla benzerlik göstermektedir. Hem Pugliesa-Garcia vd.(2018) hem de Hasar vd. (2021) tarafından alana kazandırılan çalışmalarda genel aşılaraya yönelik tereddüt incelenmiştir. Freeman vd. (2023) tarafından alana kazandırılan çalışmada ise covid-19 aşılı tereddüdünü etkileyen faktörlerin açığa çıkarılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda alana kazandırılan çalışmada bu tutumu etkileyen faktörlerden birisinin de enjeksiyon korkusu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışma kapsamında da enjeksiyon korkusunun varlığı ile aşı tereddüdü arasında önemli derecede ilişki tespit edilmiştir. Bu durum bu çalışma ile Freeman vd. (2023) tarafından alana kazandırılan çalışma arasındaki benzer yönü ortaya koymaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Enjeksiyon korkusunun, bir başka deyişle bireyin enjeksiyon korkusuna sahip olmasının aşı tereddüdü üzerinde etkisinin alana kazandırılmasının amaçlandığı bu çalışmada ortaya çıkan sonuç ile çalışmanın amacı uyum içerisinde. Çalışmada enjeksiyon korkusunun aşı tereddüdü üzerinde etkisi olduğuna yönelik hipotez tasarlanmış ve bu yönde bir amaç belirlenmiştir. Yapılan analiz sonucunda da bu durumun tespit edildiği

görülmektedir. Enjeksiyon korkusu ve aşı tereddüdü arasındaki ilişki demografik bulgular açısından incelendiğinde çeşitli farklılıkların var olduğu görülmektedir. Bu da beklenen bir durumdur. Çalışmanın ana çerçevesini oluşturan enjeksiyon korkusu ve aşı tereddüdü ölçeklerinin birbiri üzerine etkisine bakıldığında ise, enjeksiyon korkusunun aşı tereddüdünü etkilediği tespit edilmiştir. Tespit edilen bu etkinin ileri derecede önemli olduğu ve negatif yönlü($-,188$) olduğu görülmektedir. Bu durumda enjeksiyon korkusunun bir birim artmasının aşı olma yolunda 1,88 birimlik negatifliğe yol açacağı şeklinde yorumlanmaktadır. Bu durumun bilimsel olarak ortaya konması önem arz etmekle birlikte covid-19'u da içerisinde barındıran salgın hastalıkların elemine edilmesinde aşıların önemini topluma daha iyi bir şekilde anlatılması, buna yönelik politikaların geliştirilmesi, bu yönde gerek bireysel gerekse de toplumsal açıdan önlemlerin alınması önerilmektedir. Bir başka öneri ise bu tür çalışmanın daha çok örneklem ile alana başka araştırmacılar tarafından kazandırılması yönündedir. Unutulmamalıdır ki, salgın hastalıklar halk sağlığı açısından ciddi sorunlar oluşturmaktadır, bu da aşılarla elemine edilmektedir.

Sınırlılıklar

Çalışma sadece Düzce ilinde yapılmış ve iki değişken açısından incelenmiştir.

Etik Beyan

Bu çalışmanın Etik Kurul İzni Düzce Üniversitesinden (25.11.2021 tarih ve 2021/281 sayılı karar) alınmıştır.

Kaynaklar

- Akbaş Güneş, N. & Güneş, A. Tıp Öğrencileri Arasında COVID-19 Aşı Tereddüdü ve İlişkili Faktörler, Bolu Örneği. Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care, 16(4), 798-804.
- Argüt, N., Yetim, A., & Gökçay, G. (2016). Aşı kabulünü etkileyen faktörler. Çocuk Dergisi, 16(1), 16-24.
- Benham, J. L., Atabati, O., Oxoby, R. J., Mourali, M., Shaffer, B., Sheikh, H., ... & Lang, R. (2021). COVID-19 vaccine-related attitudes and beliefs in Canada: National cross-sectional survey and cluster analysis. JMIR public health and surveillance, 7(12), e30424.
- Bozkurt, H. B. (2018). Aşı reddine genel bir bakış ve literatürün gözden geçirilmesi. Kafkas Tıp Bilimleri Dergisi, 8(1), 71-76.
- Freeman, D., Lambe, S., Yu, L. M., Freeman, J., Chadwick, A., Vaccari, C., ... & Loe, B. S. (2023). Injection fears and COVID-19 vaccine hesitancy. Psychological medicine, 53(4), 1185-1195.
- Freeman, D., Loe, B. S., Chadwick, A., Vaccari, C., Waite, F., Rosebrock, L., ... & Lambe, S. (2022). COVID-19 vaccine hesitancy in the UK: the Oxford

- coronavirus explanations, attitudes, and narratives survey (Oceans) II. *Psychological medicine*, 52(14), 3127-3141.
- Hammershaimb, E. A., Campbell, J. D., & O'Leary, S. T. (2023). Coronavirus Disease-2019 Vaccine Hesitancy. *Pediatric Clinics*, 70(2), 243-257.
- Hasar, M., Özer, Z. Y., & Bozdemir, N. (2021). Aşı reddi nedenleri ve aşılar hakkındaki görüşler. *Cukurova Medical Journal*, 46(1), 166-176.
- Hooper, D., Coughlan, J., & Mullen, M. R. (2008). Structural equation modelling: Guidelines for determining model fit. *Electronic journal of business research methods*, 6(1), pp53-60
- <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1> (e.t: 24.10.2023)
- Karagöz, Y. (2021). SPSS ve AMOS uygulamalı nitel-nicel-karma bilimsel araştırma yöntemleri ve yayın etiği. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık (Güncellenmiş 3.Basım)
- Karasar, N. (2007). Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar, ilkeler, teknikler. Nobel yayın dağıtım.
- Küçükali, H., Ataç, Ö., Palteki, A. S., Tokaç, A. Z., & Hayran, O. (2022). Vaccine hesitancy and anti-vaccination attitudes during the start of COVID-19 vaccination program: a content analysis on twitter data. *Vaccines*, 10(2), 161.
- Love, A. S., & Love, R. J. (2021). Considering needle phobia among adult patients during mass COVID-19 vaccinations. *Journal of primary care & community health*, 12, 21501327211007393, 1-4.
- Mete, B., Doğan Mete E., Kanat, C., Pehlivan, E. ve Demirhindi, H. (2022). Covid-19'a İlişkin Aşı Kararsızlığına Etki Eden Faktörler: Türkiye'den Bir Online Anket Çalışması. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, 7(1), 73-82.
- Munro, B. H. (2005). *Statistical methods for health care research* (Vol. 1). lippincott williams & wilkins.
- Nir, Y., Paz, A., Sabo, E., & Potasman, I. (2003). Fear of injections in young adults: prevalence and associations. *The American journal of tropical medicine and hygiene*, 68(3), 341-344.
- Omar, D. I., & Hani, B. M. (2021). Attitudes and intentions towards COVID-19 vaccines and associated factors among Egyptian adults. *Journal of Infection and Public Health*, 14(10), 1481-1488.
- Orenius, T., LicPsych, Säilä, H., Mikola, K., & Ristolainen, L. (2018). Fear of injections and needle phobia among children and adolescents: an overview of psychological, behavioral, and contextual factors. *SAGE Open Nursing*, 4, 2377960818759442, 1-8.
- Özer, Ö., & Özkan, O. (2022). Examination of COVID-19 phobia and COVID-19 vaccine attitude in the elderly. *Social Work in Mental Health*, 20(3), 299-313.
- Paris, C., Bénézit, F., Geslin, M., Polard, E., Baldeyrou, M., Turmel, V., ... & Tattevin, P. (2021). COVID-19 vaccine hesitancy among healthcare workers. *Infectious diseases now*, 51(5), 484-487.
- Paterson, P., Meurice, F., Stanberry, L. R., Glismann, S., Rosenthal, S. L., & Larson, H. J. (2016). Vaccine hesitancy and healthcare providers. *Vaccine*, 34(52), 6700-6706.
- Petrelli, F., Contratti, C. M., Tanzi, E., & Grappasonni, I. (2018). Vaccine hesitancy, a public health problem. *Ann Ig*, 30(2), 86-103.
- Pugliese-Garcia, M., Heyerdahl, L. W., Mwamba, C., Nkwemu, S., Chilengi, R., Demolis, R., ... & Sharma, A. (2018). Factors influencing vaccine acceptance and hesitancy in three informal settlements in Lusaka, Zambia. *Vaccine*, 36(37), 5617-5624.
- Rodrigues, F., Block, S., & Sood, S. (2022). What determines vaccine hesitancy: recommendations from childhood vaccine hesitancy to address COVID-19 vaccine hesitancy. *Vaccines*, 10(1), 80.
- Schumacher, R. E., & Lomax, R. G. (2010). *A beginners guide to structural equation modeling: SEM*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates
- Shapiro, G. K., Tatar, O., Dube, E., Amsel, R., Knauper, B., Naz, A., ... & Rosberger, Z. (2018). The vaccine hesitancy scale: Psychometric properties and validation. *Vaccine*, 36(5), 660-667.
- Sütlü, S., Balcı, A. S., & Düzen, K. Ö. (2023). Üniversite Öğrencileri Arasında COVID-19 Aşı Tereddüt Durumunu Tespit Çalışması. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 32(1), 62-68.
- Syed Alwi, S. A. R., Rafidah, E., Zurraini, A., Juslina, O., Brohi, I. B., & Lukas, S. (2021). A survey on COVID-19 vaccine acceptance and concern among Malaysians. *BMC Public Health*, 21(1), 1-12.
- Tagliaferro, J., & Glauser, J. (2022). Vaccine Hesitancy. *Current Emergency and Hospital Medicine Reports*, 10(2), 13-17
- Thunström, L., Ashworth, M., Finnoff, D., & Newbold, S. C. (2021). Hesitancy toward a COVID-19 vaccine. *Ecohealth*, 18(1), 44-60.
- Tremolada, M., Cusinato, M., Bonichini, S., Fabris, A., Gabrielli, C., & Moretti, C. (2021). Health-Related

Quality of Life, Family Conflicts and Fear of Injecting: Perception Differences between Preadolescents and Adolescents with Type 1 Diabetes and Their Mothers. Behavioral Sciences, 11(7), 98.

Zimmerman, T., Shiroma, K., Fleischmann, K. R., Xie, B., Jia, C., Verma, N., & Lee, M. K. (2023). Misinformation and COVID-19 vaccine hesitancy. Vaccine, 41(1), 136-144.